

: ČAS :

**Znanstvena revija
„Leonove družbe“**

Ljubljana : 1915
Letnik IX. Zvezek 4.

Tisk Katoliške Tiskarne.

Vsebina.

ČLANKI:

Dr. Jakob Mohorič, O nacionalizmu in internacionalizmu	177
Dr. Josip Mantuani, Umetnost in vojna. II.	186
Dr. V. Šarabon, Svetovni promet po morju. II.	195
Dr. I. Česnik, Silvio Pellico	202
Pavel Perko, Madame Bovary	213

OBZORNIK:

Verstvo in kultura: Vojska in Bog. (A. U.) Vera in vojska. Dr. G. Pfeilschifter, Religion und Religionen im Weltkrieg. (Dr. Fr. Grivec.) »Staroslovenska Akademija na Krku«, (St. Stanič.) Dr. A. B. Jeglič. Psalmi. (A. U.) Antonius Bonaventura Ep. Instructio Pastoralis. — Kultura: Kulturne naloge stoletja. Prof. R. Broda, Die Kulturaufgaben des Jahrhunderts. (A. U.) Novi kulturni dokumenti o svetovni vojski. — Zgodovina: Dr. Jos. Gruden, Zgodovina slovenskega naroda, 4. zv. (Fr. Komatar.) — Pacifizem: Mirovno gibanje in svetovna vojska. (A. U.) — Beležke. — Glasnik »Leonove družbe«.

Ljubljana, 1. junija 1915.

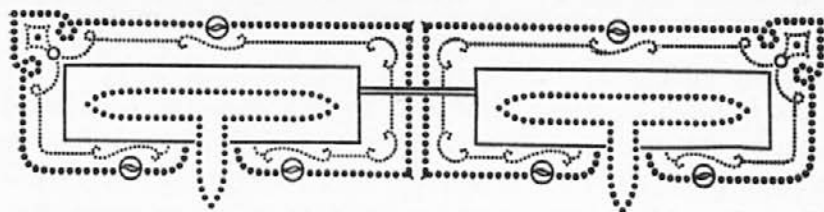

»Čas« izhaja kot dvomesečnik. List je ena izmed rednih letnih publikacij »Leonove družbe«. Letnina za »Čas« in druge redne publikacije L. D. znaša 6 K. Pošilja naj se na naslov: »Leonova družba« v Ljubljani

---

O nacionalizmu in internacionalizmu.

Dr. Jakob Mohorič.

Sedanja svetovna vojska bo v zgodovini tvorila mejnik med dvema dobama. Seveda se nova doba ne bo začejala točno z izbruhom te vojske, ampak bo segala nazaj v čas, ki je to vojsko povzročil in pripravil. Svetovno vojsko je pripravila doba svetovne politike. Ves svet je postal torišče zgodovine za večje narode. V preteklosti se je razvijalo življenje posameznih narodov v večjih ali manjših izoliranih krogih, v novejši dobi so ti izolirani krogi izginili, sedaj se za razvoj skoraj vsakega kosčka zemlje zanima ves svet, in to ne s teoretičnim zanimanjem, ampak čisto praktično, ker ve, da lahko iz kake zmede v Afriki ali Aziji nastanejo dalekosežne posledice za ves svet. Politično obzorje se je pri naprednejših narodih razširilo na vso zemeljsko oblo.

Ta značaj dobe pred svetovno vojsko je dobil izraza tudi v socialni literaturi. Prej so se smatrala za najvažnejša vprašanja vprašanje primerne razdelitve dohodkov, stanovska vprašanja in narodno vprašanje, ki je zlasti v naši državi, pa nekoliko tudi drugod, še notranje politična zadeva. Vsa ta vprašanja so se obravnavala z notranje političnega vidika, dasi so se dostikrat rabili izrazi, ki so obzorje pisateljev debelo pretiravali. Namesto teh vprašanj so prišla v ospredje vprašanje ras, vedno hujše oboroževanje, vojna ali mir in kot strašila so se pojavili izrazi imperializem, militarizem, marinizem. Vse se je vrtelo pravzaprav okrog vprašanja, ali je začeti razvoj mogoč in verjeten za dogledno vrsto let brez vojske, ali vodi nujno do vojske.

Z začetkom svetovne vojske je bil problem rešen, vendar literatura o njem ni izgubila pomena, ker je pojasnila celo vrsto pojmov, ki bodo ohranili svojo vrednost tudi med vojsko in po vojski.

Temeljna pojma svetovne politike sta **narod** in **država**.

O pojmu **narodnosti** se je že ogromno pisalo. Kot bistveno za narod se je navajal navadno isti jezik, enaka kultura in skupna zgodovina. Pri tem se je ena ali druga izmed teh reči

posebno podčrtavala. Dobe se pa tudi pisatelji, ki trdijo, da isti jezik ni nujen za pojem narodnosti, še večkrat se sliši to o enaki kulturi, najčešče pa o skupni zgodovini. J. J. Ruedorffer v knjigi »Grundzüge der Weltpolitik in der Gegenwart« 1914 poudarja pri narodu organizem, za katerega je kot za vsako živo stvar značilen pojem entelehije, naravnega smotra. On razume narod ne kot nekaj po zgodovini danega, ampak kot živo bitje v razvoju, ki ne gleda toliko nazaj, ampak mnogo bolj naprej v bodočnost. To pojmovanje narodnosti je povzel od Kurt Riezlerja in Dostojevskega.

Kurt Riezler je podal v svoji knjigi »Die Erforderlichkeit des Unmöglichen, Prolegomena zu einer Theorie der Politik, München 1913« definicijo naroda, ki je klasičen zgled nemške znanstvene gostobesednosti, ki ima pa par lepih podob, v katerih je vsa njena moč. V njej podčrtava najprej organski posameznikov kot udov celote, poudarja razvoj, v katerem ni bistvena preteklost, tudi ne sedanost, je bistvena bodočnost in sicer nedosegljivi cilji. Cilji so neskončni, ker posameznik mora sicer računati s smrtjo in svoje cilje omejiti, narod pa, če že prav ni nesmrten, vendar mora v večnost svojo verovati. Narod ni nikdar vseh ciljev dosegel; če misli, da jih je, je to znamenje, da mu je usehnil živi vrec lastne sile, da je obsojen v pogubo. Cilj naroda pa je, da se razširi, da gospoduje in osvaja brez konca, da se vedno tesneje sklene in da kar največ v svoj organizem podredi. Za posameznika je narod pot k bogu, k vsemirju, in sicer edino prava pot, in če narodi nehajo verovati v to edino pravo pot, nehajo biti narodi.¹

¹ V izvorniku se glasi ta definicija: Das Volk ist eine Ganzheit, die durch die Addition der Teile nicht aufgebaut werden kann. Diese Ganzheit ist die innere Gesetzmäßigkeit eines Organischen, deren Glied, nicht Teil, jeder Einzelne ist, das in jedem Einzelnen mitgegeben, mitgeboren ist und seine Möglichkeiten begrenzt und bestimmt, das durch die Folge der Generationen sich fortgesetzt entfaltend hindurchgeht, wie das Leben des Baumes durch die Jahrgänge seiner Blätter. Das Volk ist von der Summe der Volksgenossen so weit verschieden als der Baum von der Summe seiner Blätter. Es ist auch nicht in allen Einzelnen zu gleichen Teilen, der eine kann mehr, der andere weniger Träger des Volkes sein. Nie liegt sein Wesen ganz in einem irgendwie greifbar Vorhandenen, in einer erreichten Erfüllung: es liegt immer in einer Zukunft, die es sucht, es ist in jedem Augenblick und ist doch in keinem ganz. Es gehört zum Wesen dieses Wesens, Ansatz zu sein und Aufgabe, wie der Einzelne auch, und seine Ganzheit ist nur die Einheit eines Strebens nach einem Höheren. Es ist wie die rollende Woge, die der göttliche Sturm-

Dostojevski je položil v usta panslavistu v romanu »Besi« o Rusiji sledeče besede: »Razum in znanje sta igrala v življenju narodov vedno samo drugovrstno, podrejeno, služecho vlogo — in to bo vedno tako ostalo! Čisto drugačna sila tvori narode in jih sili na njihovi poti naprej, ukazujoča in morajoča sila, katere izvor je morda neznan in nerazložljiv, ki je pa kljub temu gotova stvar. To je sila naganjajoče volje v narodu, doseči svoj konec, ki se pa pri vsem tem istočasno stanovitno brani tega konca. To je sila neizmerne poudarjanja življenja in istočasno neizmerne negacije smrti. Sila večno tekočih voda življenja, o katerih govori pismo in s katerih ugasnitvijo apokalipsa tako strašno žuga. To je estetski nagon, kot pravijo umetniki, moralni nagon, kot ga imenujejo filozofi. Jaz pravim kar: božji nagon. Večni cilj vsega gibanja vsakega naroda, vsak posebni cilj v vsaki dobi njegove zgodovine je vedno edino v njegovem iskanju boga, v njegovem nagonu do boga, — do svojega boga, brezpogojno do

wind über das unendliche Meer treibt, die stets wachsend und höher sich türmend, kleinere Wellen und das leichte Gekräusel (und in allem stärker oder schwächer das gleiche Pathos des Windes) auf ihrem Rücken trägt, nur als Form durch die Materie hindurch geht und nie in ihr verharnt, sich, zu hoch getürmt, schäumend überschlägt oder an einer Klippe bricht und doch unter dem Schaum wieder als die gleiche hervorrollt und hinter der Klippe sich wiederfindet. Wie der Sinn der Woge die ewige Sehnsucht, der stets nächste höher getürmte Augenblick ist, so ist auch der Sinn des Volkes das grenzenlose, sich fortpflanzende Streben. Der Einzelne mag, eingedenk offenkundigen Unvermögens und beschränkter Zeit, sich bescheiden. Wenn Völker nicht ewig sind, so dürfen sie doch glauben, es sein zu können, und alle Bescheidung ist für sie nur Aufschub. Sie kennen nicht wie der Einzelne jene Notwendigkeit des Todes, die für diesen aus seiner Zugehörigkeit zu einer zeitlichen Reihe folgt, als deren Glied es entsteht und auch vergehen muß. Wenn auch alle Völker zugrunde gehen müssen, so hat diese Notwendigkeit einen anderen Sinn und andere Gründe. Das Ziel ist unendlich, und vor ihm sind auch größte Möglichkeiten notwendig begrenzt. Ist die Möglichkeit erfüllt, so ist kein Ziel erreicht und doch versiegt der Quell. Dann bestehen die Völker wohl noch fort, bis sie zerfallen oder aufgesogen werden von anderen und in dem Zerfallenden neue Ansätze sich bilden. Der Idee nach aber will jedes Volk wachsen, sich ausdehnen, herrschen und unterwerfen ohne Ende, will immer fester sich zusammenfügen und immer Weiteres sich einordnen, immer höhere Ganzheit werden, bis das All unter seiner Herrschaft ein Organisches geworden. Für jeden Einzelnen ist sein Volk ein Weg zu Gott als zum All, den er, der zeitlich beschränkte, nicht zu Ende gehen kann, der einzig richtige, der allein wahre Weg — und wenn die Völker aufhören, an sich als an diesen einzig wahren Weg zu glauben, so beginnen sie aufzuhören, Völker zu sein.

svojega lastnega boga, kot je vera v tega boga, edino pravega, potem simbol celega naroda. Še nikdar ni bilo, da bi bila dva ali več narodov imeli enega in istega boga. Vsak narod je vedno imel svojega lastnega boga. Če se zmešajo bogovi, se zmešajo tudi narodi in izmrjejo s svojimi bogovi. Čim močnejši in večji je narod, tem bolj lasten mu je njegov bog. Še nikdar ni bilo naroda brez religije, še nikdar brez dobrega in slabega. Vsak narod ima svoj pojem o dobrem in slabem, svoje lastno dobro in svoje lastno slabo.«

Življenjski smoter vsakega naroda je torej doseči v razvoju vedno višjo stopinjo. Rod se hoče razviti v narod, narod v nacijo in nacija? Potem nam sociološka veda ne nudi nobenega drugega nadrejenega pojma več kot človeštvo, človeštvo kot organizem, ki obsega vse ljudi kot člane. In tako umevano človeštvo je v resnici cilj, idealen seveda in nedosegljiv v hotenju vseh narodov in čim višjo stopinjo so v svojem razvoju že dosegli, tem močnejše je njihovo hrepenenje po tem cilju. To hrepenenje izražajo narodi bolj ali manj jasno. Najpogosteje se sliši, da hoče narod razširiti svojo kulturo in civilizacijo po vsem svetu. Tako je govoril že stari Grk in Rimljan. Izmed modernih narodov naj navedem tri zglede.

Za nemški narod krasno izraža to stremljenje izrek cesarja Viljema II., da bo svet ozdravel na nemškem bistvu. Angleži isto-
vetijo v dobri veri svoje svetovno gospostvo s svetovno kulturo in svobodo. O vsakem napadu na svoje svetovno gospostvo sodi vsak Anglež s trdnim prepričanjem kot o napadu na svetovno kulturo in civilizacijo, da, celo na svobodo. V ruski literaturi zlasti Dostojevski in Tolstoj ponovno izražata trdno prepričanje, da bo nepokvarjena ruska vera in zdravje ruskega naroda ozdravilo že bolehni zapad in mu dalo namesto blazirane kulture novo krščansko moralno podlago.

V moderni dobi se je moč narodne ideje silno okrepila s tem, da se je narod našel z državo. Pri narodnih državah je združena trdna zunanja državna oblika z enotno narodno idejo. Državno telo je našlo v narodu dušo in s tem sta narodnost in država neizmerno pridobili.

S tem umevanjem naroda je za Ruedorfferja že rešeno vprašanje, kaj je naravno medsebojno razmerje med narodi ali državami, boj ali mirno sporazumljenje. Če je nujni smoter vsakega naroda ta, da se razširi v človeštvo, ne sicer na ta način, da bi se narod razširil in razmnožil ter zasedel vso zemljo, da bi drugi narodi ne imeli več prostora, ampak tako, da bi se drugi narodi orga-

nično vzporedili v ta smoter in v tem duhu gospodujočemu narodu vedno bolj asimilirali, in je to možno samo za en narod, je jasno, da je že v bistvu narodnosti neizprosni boj med narodi.

Ker pa je za moč naroda na zunaj potrebna trdna konsolidiranost na znotraj, se delo za narodno bodočnost deli v dve veliki panogi, ki si včasih celo nasprotujeta, dasi zasledujeta isti smoter. Ko je Italija osvojila Tripolis, se je razpravljalo vprašanje, ali bi ne bila mogoče storila več za svojo moč, če bi bila tisti denar porabila za okrepitev gospodarsko tako šibkih južnoitalijanskih provinc. Tudi najbolj zavedni nositelji narodne ideje pri narodnih hodijo tu skoraj vedno nasprotna pota. Eni so za intenzivno, drugi za ekstenzivno narodno politiko. Od zunanjega položaja je navadno odvisno, kateri prodro s svojim programom v posameznih dobah in dajo politiki smer. Kadar govorimo o nacionalistih ali o nacionalističnih strankah, imamo v mislih ekstenzivno strujo.

Najbližji cilj vsakega nacionalizma je naravno združitev ločenih delov naroda, Italijani so ustvarili za to klasičen izraz »irredenta«. Pangermanizem in panslavizem izražata pri Nemcih in Rusih že bolj ono stremljenje po človeštvu, dasi je pojem panslavizma umevan navadno pri drugih slovanskih narodih čisto drugače kot pri Rusih, in sicer pri posameznih slovanskih narodih tudi različno. V zadnjih letih se je pod neopanslavizmom umevala slovanska enotnost brez Rusov in celo proti Rusom. Ta pojem je bil izraz za solidarnost avstrijskih Slovanov. Med njimi so si prisvajali vodilno mesto Poljaki.

Po tem je umevno, da smatra Ruedorffer nacionalizem za najkrepkejši faktor, ki svetovno politiko po ogromni večini odloča in obvladuje. Celo kadar se govori o internacionalizmu ali kozmopolitizmu, se pod to krinko skriva dostikrat samo nacionalno stremljenje po najvišjem idealu — človeštvu kot nadaljevanju v rasti narodnega organizma.

Iz pojma narodnosti v navedenem zmyslu sledi nujno boj, toda ne o vsaki priliki takoj in ne za vsako ceno boj z orožjem, navadno zadostuje diplomatični boj, boj z orožjem je samo skrajno sredstvo diplomatičnega boja. Položaj je mnogokrat tak, da bi bil boj z orožjem za kak narod poguben. Vendar pa ima ves diplomatični boj po tem pojmovanju samo pomen odlašanja boja z orožjem. To odlašanje posebno podčrtava nujno sredstvo in spremstvo diplomatičnega boja, neprestano oboroževanje. Diplomacija se v situacijah, ki so za boj z orožjem neprikladne, zelo

rada poslužuje kozmopolitičnih fraz o potrebi in želji po miru iz občečloveških ozirov in drugih podobnih izrazov.

Dasi pa Ruedorffer tako poudarja pomen in življenjsko moč nacionalizma, nekje pravi celo, da če bi se nacionalizem in internacionalizem izrazila v barvah, bi bila za internacionalizem primerna sivorjava barva kot najbolj mrtva, vendar priznava, da imajo tudi internacionalni faktorji dostikrat precejšen pomen. Kako si razlaga pisatelj internacionalizem v tem okviru? Izvaja ga takole: Vsak posameznik je sicer organičen ud naroda in je na prospehu naroda interesiran, kakor je tudi narod kot celota interesiran na tem, da dobro gospodarsko in moralno uspevajo in napredujejo posamezniki, vendar ni vsak posameznik z narodom tako nujno zvezan, kakor so n. pr. posamezni listi z drevesom, ampak se lahko časih izživi tudi brez naroda, najde svoj življenjski smoter lahko celo proti narodu, išče ideal človečanstva samostojno, ne po poti narodnosti. Pri tej gojitvi splošno človeških idealov najde sodruge z istimi interesi pri drugih narodih, skupnost interesov, ta edina organizatorična sila združuje člane različnih narodnosti v kroge, ki s krogi narodov niso koncentrični in ustvarjajo težnje po človeštvu preko narodnosti in te težnje tvorijo podlago pravemu internacionalizmu.

Moderna prometna sredstva in moderni gospodarski razvoj igrata v svetovni politiki važno vlogo. Gospodarski napredek posameznikov je važno sredstvo za pridobitev narodne moči in ugleda in je za narode eno najvažnejših političnih vprašanj, ker je narodno-gospodarska nadvlada kake države ali province zelo uspešna priprava za politično = državno podjarmljenje. Moderni kapitalisti so pionirji modernih osvajalnih akcij. Posamezni kapitalist pa ni nujno v vseh slučajih s svojim hrepenenjem po bogastvu podrejen nacionalnim smotrom. Vsled modernih prometnih sredstev gospodarske sile posameznih narodov ne segajo samo do narodne oziroma državne meje, ampak so podobni v gospodarskem oziru narodi drevesom gostega gozda, katerih veje segajo ena v drugo, se med seboj križajo in zapletajo. In v tej gošči kapitalist zelo pogosto izgubi narodni vidik v interesnih vprašanjih in išče rad svojo lastno korist tudi proti svojemu lastnemu narodu in državi. Vidi, da so interesi, ki ga vežejo s tujci, s katerimi je prišel v gospodarski stik in zvezo, dostikrat večji kot interesi, ki ga vežejo z lastnim narodom, od katerega se je vedno bolj oddaljil.

Iz tega sledi, da delujejo zlasti faktorji dveh virov družbo-
tvorno preko narodnosti, hrepenenje po splošno človeških idealih,
ki jih posameznik ni nujno prisiljen iskati potom naroda, in go-
spodarski interesi, ki se za posameznika ne krijejo nujno z narod-
nimi interesi. Vse te faktorje lahko označimo kot faktorje inter-
nacionalizma. Značilno za internacionalizem je, da nima za boj z
orožjem niti sredstev, niti volje. Deluje proti boju med narodi ali
vsaj za omiljenje načina tega boja.

Med idealnimi faktorji internacionalizma se mora
omenjati najprej vera. Že pri kapitalističnih virih splošno se vidi,
da imajo internacionalni faktorji večkrat dvojen obraz, eden je
nacionalen, drugi internacionalen. Tako je tudi pri veri, treba je
samo pomisliti na geslo »narodne religije«, ki igra v modernem
miselnem boju tako važno vlogo. Najodličnejši bistveni del narod-
nosti polaga zlasti Dostojevskega izrek o narodnosti v religijo.
Jedro ruskega narodnega značaja je rusko pravoslavje, v purita-
nizmu je podlaga angleškega naroda tostran in onstran oceana.
Tudi katolicizem je prešel v meso in kri katoliškimi narodom in
tvori važno osnovno črto v njih narodnem značaju. »Za krst
častni in slobodu zlatnu« je narodno geslo. Da je pa v katoli-
cizmu neizmeren tudi internacionalni moment, s katerim omiljuje
narodno agresivnost s krščansko bratovsko ljubeznijo, ni potrebno
razlagati; ravno sedanja svetovna vojska je vzbudila v dobrih
katoličanih trdno spoznanje, kako je bila krščanska misel med
narodi oslABLJENA, ker je moglo sploh priti do take vojske. Islam
se je čisto preko narodnosti izkazal kot močna državotvorna sila,
tekem stoletij pa tako oslABEL, da je v boju z narodnostnim prin-
cipom v balkanski vojski doživel hud poraz in bije sedaj boj za
biti ali ne biti.

Splošno človeški ideal je človeško življenje. Boj proti vojskam,
ki so za življenje najbolj pogubne, je dobil v pacifističnem
gibanju, internacionalno organiziranem, svojo obliko. Pomen
praktičnih uspehov ne tiči toliko v mirovnem razsodišču v Hagu,
ker to more preprečiti samo vojske, ki jih narodi zaenkrat še
lahko odlože, in so tozadevne državne pogodbe tudi tako stilizi-
rane, da so razsodišča obvezna samo, kadar ne gre za življenjske
narodove interese ali za narodno čast. Važnejše pridobitve paci-
fizma so one določbe mednarodnega prava, ki nekoliko omiljujejo
način vojskovanja. Sicer se v sedanji svetovni vojski kaže, da
se na mednarodno pravo ni mogoče absolutno zanašati, vendar

se pa nasprotno tudi vidi, da polagajo države na nevtralne gledalce in na lastne državljane v tem pogledu veliko važnost in da po večini skušajo določbe mednarodnega prava držati. Po vojski bo neskaljeno spoznanje zbudilo brez dvoma pri ljudeh stud nad vojnimi grozotami, zato smemo pričakovati v mednarodnem pravu ravno v tem zmislu še lepega napredka.

Enakega izvora kot pacifizem je tudi mednarodno sočutje. V vojskah šibkih narodov zadnjega časa s premočnimi sovražniki je bilo vedno sočutje vsega sveta na njihovi strani in jim je nudilo vsaj ideelno varstvo in pomoč. Dalje je s tem v zvezi enoten boj vseh držav proti epidemijam, ki je privedel do raznih mednarodnih uredb in določb.

Tudi hrepenenje po spoznanju resnice je splošno človeško. Zato ima tudi znanost precejšen internacionalen karakter. Njen mednarodni moment se je javil v mnogovrstnih svetovnih znanstvenih kongresih, društvih, revijah in mednarodnih ekspedicijah. Znanstvene pridobitve in njih najditelji so last vsega kulturnega sveta. Ta zveza z vsem svetom vpliva tudi na obzorje in značaj znanstvenikov samih, ki tudi v narodni politiki zavzemajo odlična mesta, in ima ravno v tem tudi večji praktični pomen.

Ruedorffer poudarja v tej zvezi materializem in hedonizem kot moderno zelo razširjeno življenjsko filozofijo, ki tvori nacionalizmu, kateri zahteva od posameznikov večkrat precejšnjega idealizma, važen protiutež.

Vsled neizmerne napredka prometnih sredstev se je kapitalizem modernih držav tako razpredel in zavozljal, da tvori nekako svetovno enoto. Svetovno gospodarstvo kot višja stopinja narodnega gospodarstva (ki pa se seveda ni razvilo kot nadaljevanje narodnega gospodarstva enega samega naroda), paralelno kot je človeštvo nadrejen pojem naroda, živi kot krepak organizem in ustvarja internacionalne tendence. Tako so narodnemu kapitalizmu, ki v svojem narodnem gospodarskem boju (carinska politika s carinskimi vojskami in prometna politika) tvori važen vojni element, razvojno nekako v samem sebi zrasle nasprotno protibojne tendence, vojskam nasprotnega značaja.

Na polju carinskega boja so te internacionalne tendence dosegle podoben uspeh kakor pacifizem glede boja z orožjem, ublažile so način bojevanja. Takoimenovana »Meistbegünstigungsklausel« je nekaj sorodnega mednarodno-pravnim določbam o izključitvi nekaterih skrajnih vojnih grozot.

Največjo življenjsko silo je pokazal gospodarski internacionalizem na polju prometnih sredstev, ki so, kakor rečeno, podlaga svetovnega gospodarstva.¹ Mednarodno se je uredila plovba po večjih rekah. Dne 14. oktobra 1890 je bil podpisan v Bernu mednarodni dogovor o blagovnem prometu po železnicah in se je ustanovil v Bernu poseben centralni urad za železniški transport. Že l. 1875. se je ustanovilo svetovno poštno društvo. Razvilo se je internacionalno telegrafično društvo. Prometnega značaja je vpeljava decimalnega sistema pri meri in vagi, dasi se žalibog še ni dovolj razširil. To so začetki v razvoju, ki bo šel še brezdvomno lepo naprej.

V prejšnjih časih se je ob besedi internacionalizem mislilo najprej na delavsko internacionalo. Od bodoče razširjene internacionalne socialne demokratične stranke se je v tem pogledu silno veliko pričakovalo. Stranka je res silno rasla in se razširjala zlasti po nekaterih državah, toda vzporedno z njeno rastjo je bledel in pojemal njen internacionalizem. V današnji svetovni vojski so pristaši socialno-demokratične stranke po vseh državah z istim patriotizmom hiteli pod zastave kot drugi državljani. Delavstvo kot stan je organičen del naroda, skupnost interesov s tovariši istega stanu pri drugih narodih je preslaba sila, da bi mogla zmagati nad narodno idejo. Vendar se mora vpoštevati internacionalna plat njene ideologije, ki bo tudi zanaprej ohranila nekoliko moči.

Pred svetovno vojsko se je pripisovala internacionalnim tendencam bajno velika moč. Mnogi so tej moči tako zaupali, da so mislili, da je kaka svetovna vojska v bodočnosti sploh nemogoča, drugi so bili vsaj prepričani, da bi se dala s smotrnim delom preprečiti. Verjeli so v uspehe pacifizma. Seveda jih je bilo tudi, ki so se iz vsega tega norčevali.

Po vojski bodo gotovo ljudje vojne za dolgo, dolgo let silno naveličani in bodo internacionalne tendence našle zelo hvaležnih tal. Vojska se je že imenovala moralna kopel za narode. Upajmo, da se narodi očistijo v tej kopeli prevelikega narodnega egoizma. Naj bi katoličanstvo z medsebojno krščansko ljubeznijo vllilo internacionalnim mirovnim tendencam novega življenja, da bodo dosegle, kar se doseči da.

¹ Podatki iz knjige: K o b a t s c h, »Internationale Wirtschaftspolitik« Dunaj 1907.

Umetnost in vojna.

Dr. Jos. Mantuani.

II.

Svetovna vojska je pokopala marsikako dragoceno umetnino, toda obupavati ne smemo. Boji države zoper državo, naroda zoper narod imajo višje smotre. Nihče se ne pripravlja na vojno samo zato, da bi se rval. Po vojni pa nastopi restavracija, obnovitev, in pri tem restavracijskem delu bo stala umetnost v vsakem pogledu v ospredju.

Kar je uničila ali poškodovala vojna vihra, to se mora najprej nadomestiti in popraviti. Razsuta stanovanja, hiše, gradovi; poškodovana svetišča, javne naprave in stavbe dobredelnih zavodov — to vse mora priti v red, preden zastavi upravno življenje in red na preurejenih razmerah. Koliko posla ima pri tem smotrno negovanje umetnosti! Od razumnega in pietetnega ravnanja pri tem velevažnem delu bo odvisen znak onih bivališč, ki so trpela po vojni, ki so izgubila svojo v dolgotrajni lokalni kulturi dobljeno obliko, razpredelbo, razvrstitev. Pametno ravnanje bo obvarovalo takim krajem in naselbinam njih značilnost nezabrisano; prenačljeno, enostransko bi jo pa ugonobilo za vse čase in jo pristudilo domačinom in priseljencem.

Tu prihaja veliki pomen modernih organizacij za domovinsko varstvo na površje. Tem društvom je prisojena idealna, a tudi obsežna naloga, da pazijo na značilnosti svojega področja, se zavzemajo zanje, podpirajo z vso strokovnjaško avtoriteto pri tem delu zaposlene činitelje in oblasti ter jim kažejo pot do velikega smotra. In to je treba pripravljati že sedaj. Medtem, ko še grmé topovi in bruhajo uničujoče granate, moramo pripravljati načrte za bodočo restavracijo, prav tako, kakor pripravljajo zdravniki pred vojno kirurški nateki, obvezivo, antiseptične tvarine in druga zdravila, da celijo poškodbe, ki jih proizvoda bojno orožje na živih telesih. Ta načrt je treba delati v zaupanju na Boga in brez ozira na hipni položaj, ki more biti danes brezupen, jutri sijajen. Obnovitev mora priti, ker je neobhodno potrebna; če ne, bodo morali vsi, ki so zapustili svoje domove, bivati pod milim nebom. Zgodovina uči, da so se porušena bivališča, mesta in vasi vedno zopet nanovo dvignila, ako so imela sploh še življenjskih pogojev. Pomislimo samo na tridesetletno vojno. Tedaj ni bilo skoraj mesta

v Nemčiji, da bi ne bilo trpelo. A vsako je zopet vstalo in iz razvalin je vzkliklo novo življenje, čvrsteje in bohotneje, nego poprej. To ni, da bi se čudili. Restavracijske dōbe nimajo nikdar takih zaprek in ozirov, ki so prej ovirali marsikak korak, bodisi moralno, bodisi fizično. Tako n. pr. učinkuje vse starinsko osobito na dušo starejših ljudi; ti smatrajo vse to za nekak bistven pogoj svojemu čustvenemu življenju, ki je zraslo z objekti njihove okolice. In to so najboljši lokalni patriotje. Upirajo se iz moralčnih nagibov vsaki novotariji in imajo navadno tudi pripravljenih uvaževanja vrednih odpornih razlogov. Ako so pa ti fizični predmeti po vojni ogroženi v svojem obstoju, ako je morebiti celo višja dobrobit zaradi njih v nevarnosti, tedaj se laže vdajo. In če so objekti, na katere je navezано njihovo srce, celo poškodovani ali porušeni, tedaj narekuje preosnovno neizogibna potreba, tedaj upravičuje obnovitev z modernejšimi sredstvi gorša sila — vojna. To velja za zmagovito in za premagano stranko; obe imata po vojni izvršiti veliko kulturno delo. Koliko časa bodo pač v Belgiji in v Franciji popravljali svoja mesta, svoje katedrale. To delo pa morajo izvršiti — ako nočejo, da izginejo tiste točke s površja zemlje.

Sevé — tu bo zaeno tudi praktična preizkušnja modernih načel za negovanje in ohranjevanje zgodovinskih spomenikov. Na misli so mi pa samo pametne, etično, logično in tehnično podprte zahteve, ne pa doktrinarni teoremi, ki jih začrtajo okoreli birokratje in izrabljajo pikolovski nestrokovnjaki. Zahteve, da se nadomeste in popravijo ponesrečeni umotvori, se že pojavljajo (prim. Rob. Rehlen, *Kleine Kriegs - Kunstgeschichte*, str. 5). Ko bo prišlo do izvršitve, bo nastalo vprašanje: kako naj se poprava izvede. Ko se bodo reševala ta vprašanja, se bodo obrusile tudi vse doktrinarne skrajnosti in pojmi se bodo razbistrili. S tem bo pa pridobila tudi širša akcija domovinskega varstva mnogo praktičnih migljajev.

Večjega pomena nego nadomestitev in obnovitev umetnin je pa vseobsežno vprašanje, kako pospeševati in dvigniti umetnost. V tem oziru je sedajna svetovna vojna morebiti tista jedkovina, ki bo ugonobila sedanje nezdrave razmere na umetniškem poprišču: brezsmernost in površnost, ki bo izčistila nazore in konsolidirala dobra in plemenita osnovna načela, ki bo izločila iz kulture brezmiselno posnemanje tujih vzorcev in frivolnosti. Naglašam pa, da ne mislim na »domači« zapredek, v katerem bi životarili kakor buba; vsi narodi so se učili pri svojih sosedih in snovali na podlagi kulturnih zapuščin onih plemen, ki so stopila

s pozorišča. Če je bilo tako že v davnih dobah, kaj šele danes, ko pospešujejo prometna sredstva v toliki meri stik posameznih narodov! Zbliževanje, prepojitev in delno vsrkanje drugih kultur je neizogibno. To pa ni nič zlega. Samo brezmiselno posnemanje kaže šibkost samozavesti in uničuje zadnje ostanke samolastne kulture.

Najbližje sorodstvo je med evropskimi kulturami; in te se bodo tudi najprej strnile; kajti vsaka izmed njih je tudi pri nas znana, morebiti celo napol udomačena. Druge, n. pr. azijske in afriške, so nam vsled svoje nam tuje osnove mnogo bolj oddaljene. Te se bodo morale popolnoma preustrojiti, ako bodo hotele dobiti na nas preobraževalen vpliv — če ne bo morda naša kultura tako uboga in slabotna, da ne bo imela prav nobene odporne sile več. Preden se pa to izvrši, ima še nekaj rodov časa in prilike za razmišljanje o tem problemu. »Rumena nevarnost« kulturno ni še blizu. Uvažanje kitajskih in japonskih obrtnih izdelkov je bila pod vodstvom modnih, osobito ženskih krogov, izgrešena pot, da bi se posvežila naša umetnost. Četudi je snov in tehnika teh predmetov izvrstna in solidna, ostane vendar duševna vsebina in pojmovanje oblik našemu čuvstvanju tuje. Umetnost je oseben, naroden izraz in temelji na čuvstvih, s katerimi stojimo nas obdajajočim pojavom nasproti. Zato je ta izraz pri vsakem narodu drugačen; čim više stoji narod, tem samostojneje čuti. Ako smo mi — Slovenci recimo — dovolj samostojni, tedaj se pač ne bomo mogli ubraniti vpliva sorodnih kultur, a otresli se bomo tega, da bi se nam celotno vsilila — tale quale — ena ali pa druga teh kultur — bodisi angleška, francoska, italijanska, nemška, ruska, ali katerakoli druga.

A to, da je umetnost narodna, razvita in močna, to še ne zadošča, da bi si osvajala svet. Samo z velikimi, splošnimi in globokimi idejami je mogoče zavzeti postojanko za postojanko. A kje iskati takih idej? Ako se zamislimo v zgodovino, najdemo v njej kažipot do zakladnice takih idej, vodnico, ki nam dandanes jasneje govori, nego je drugim dōham: prva in trajno osvojevalna sila so verske ideje. Čim više stoje, čim obsežnejše so v načelih, na čim širši filozofski podlagi, čim bliže so našemu čuvstvu in naravni morali, tem silnejša je njih prepričevalnost, tem globlje sega njih učinek. Sedanji viharni časi nas najlaže poučé, kako minljiva so vsa druga načela, ki se opirajo na snovno kulturo. Narodi se bodo morali zateči k idejam, ki stoje visoko nad snovjo in se ne dajo ugonobiti. Kje je pa več in večjih takih

kulturnih vrednot, kot v katolicizmu? In sicer, četudi ga motrimo samo s strani njegove kulturne važnosti. Naj bo umetnost po vojni dozdevno še tako na slabem, z verskimi, nadsnovnimi idejami ji bo pomagati do novega življenja in s tem tudi nam samim do novih tolažil, do višjega podviga nad zemeljski prah. Stremiti za tem smotrom smo dolžni zaradi sebe in zaradi svojega duševnega življenja, ki je tudi smer in merilo za naš napredek v materialni kulturi. Fantazija v človeški duši se ne da ugonobiti. Dokler pa ima duša fantazijo, je ž njo združena tudi nepremagljiva potreba, da ji zadosti. In prav zato jo je treba naravnati na vzvišene smotre; ako ne, uide nam na napačna pota in postane s tem naravnost nevarna vsej človeški kulturi, duševni in telesni. Čim živahnješa je fantazija, tem večja nevarnost preti narodu, ako zaide in se oklene napačnih načel. In mi — recimo zopet: Slovenci — nismo menda glede gibčnosti naše tvorne domišljije na zadnjem mestu. Kaka razdvojenost in brezsmotrnost vlada sedaj na umetniškem poprišču! Kako lahko bi zašli — če ne že na slabo pot, tedaj vsaj v zagato, v kateri bi morali obtičati in ubijati dragi čas v brezplodnem čakanju, dočim bi lahko drugod napredovali. V Benetkah je prav lahko zaiti v ozkih in kotastih »calle«; naenkrat stojiš med tremi visokimi stenami — v eni je odprtina na morski preliv — in si ne veš pomagati. Ako te vidi domačin v tej zadregi, veli lakonično: »Non si passa!« Edina pomoč: obrni se in išči hitro drugega izhoda. V taki zagati je danes vsa umetnost in vojna nam kliče: Non si passa! Ni moči naprej! Dobro; torej nazaj! A takih zagat je v naši moderni kulturi nešteta množina in te se bodo upirale obnovitvenemu delu. Na te zagate in napačna pota nam je treba biti pozornim. Naj navedemo samo nekatere. V ospredju stoji načelo umetniške nebrzdanosti, ki proizvrača divje izgrede, orgiastične prizore, nesramnost in skrajno mesenost, neosnovane nagote, brezstidne pikanterije, s katerimi neti le slabe nagone človeške narave in jih polagoma poživinja. To so razjedave lastnosti prešernih modernih struj in naj so na zunaj še tako blesteče, prikupljive in mamljive: pobeljeni grobovi.

Takoj za to najobčutnejšo slabostjo stoji naša modna razdraženost. Od umetnine zahteva, da naj učinkuje, a to hitro, naenkrat; t. j. umetnina bodi namenjena ljudem, ki sploh nič ne mislijo, ki nimajo naobrazne podlage in je tudi nočejo sprejeti, ki mislijo, da so oni sami upravičeni uživati smetano s površja človeške kulture in se naslajati ž njo za trenutek uži-

vanja, kakor sladkosnedno dete, ki mu je okus vse, hranilo nič, ker to presega njegovo obzorje. Taki ljudje poznajo samo učinek, ki ga dela taka umetnina, ne morebiti na nje same, ampak na poedince njihovih umetno združenih krogov. Seveda je najnovejši modni predpis prva in edina zahteva. Tu vlada samo vprašanje: ali se govori v modnih krogih o teh umetninah, ali ne?

S to strujo v najožji zvezi je umetniško prekupčevanje. Modna razdraženost na eni strani in pohlep po lahko zasluženem denarju na drugi plati je vzgojil posebno vrsto »trgovcev«, ki posredujejo med modnimi konsumenti in umetniškimi producenti. To je nesreča za umetnostno kulturo vobče in za umetnike posebej. Prekupec prisluškava v modernih salonih in obednicah »duhovitim« pogovorom, ki jih navdaja karakteristična vsebina šampanjca in drugih opojil, ter »organizira« na podstavi teh želja in »idej« svojo umetniško »klientelo«. Tej narekuje modno umetnostna načela in naroča po teh navodilih izgotovljene umotvore. In ker hodi tudi umetnost za krušnim vonjem, postajajo umetnine blago, umetnost pa zaslepljavajoča fraza. In kjer ni prekupcev, tam jih nadomeščajo podjetniki velikih mednarodnih razstav: vsi delajo kupčije za svoj dobiček in po časnikih razglašajo, kolikega pomena so za negovanje umetnosti.

To se godi zató, ker vlada prav v krogih, ki so v prvi vrsti poklicani, podpirati umetnost, nerazumevanje osnovnih zahtev umetniškega dela. V starejši umetnosti je odločevala in vladala vsebina; potem je stopila v ospredje zahteva, da polaga umetnik prvo pozornost na obliko; to načelo se je zrahljalo v najnovejši dobi še v toliko, da mu je kakovost oblike brezpomembna, če ne daje prednosti celo negativni strani njene lepote. Vsekako pa zanikuje potrebo vsebine; kajti — tako izvaja to načelo — kaj mi podaja umetnik, to je vseeno; umetnost je v tehniki, to je v načinu, kako zmore umetnik vtise, ki jih dobiva v naravi. Torej ne le, da moderna »umetnost« zanikuje potrebo vsebine, ona zanemarja in se deloma celò ogiblje primernih oblik. Priznani avstrijski slikar Moric pl. Schwind se je držal teoretično in praktično načela, da je »obris neposrednji izraz umetniške misli«, torej zasnova umetnini je idejna vsebina in oblika. In ta mož je umrl šele l. 1871! V kratkem času po francosko-nemški vojni so izpodkopali tako globoko temelje umetnostnim načelom! Ideja brez oblike ni umotvor, oblika brez ideje je nezmišl, prazna lupina brez kulturne vrednosti. Le ako se združi

oboje v nerazdeljivo celoto, imamo pred seboj umotvor. Umevno je, da je umetnina tem večja in kulturno tem višja, čim obsežnejša in vznesenejša je njena idejna vsebina. In kje naj pričakujemo vzvišenejših idej, nego ravno v religiji? Kajti te ideje so nad vso minljivo časnostjo, nad individualnostjo, nad narodnostjo. S tem pa ne trdimo, da umetnost s tako vsebino ni narodna. Narobe: prav tu imamo dokaz, da se morejo večne ideje individualno oblikovati in v tej obliki spraviti v živ stik z narodom. Religija in narodnost se torej v tem zmislu ne izključujeta.

Dokler je hodila umetnost po teh potih in se je držala solidnih načel, toliko časa je bila enotna, na široki skupni podlagi konsolidirana. Ko pa je zapustila to tradicijo in začela zanemarjati zgodovinsko nit, se je pojavilo takoj umetniško razkolništvo. Izhod vsakega napredovanja je mogoč le od točke, ki nam je jasno določena in realno dana — to je logično. Kar torej ni zdržema v zvezi z zgodovinskim razvojem, nima enotne opore, je s silo odtrgano od debla in nastaja skokoma, se prekopica in je usužnjeno samo modnim muham. In ker je brez zaslonbe, se krčevito preriva iz skrajnosti v skrajnost in prihaja nazadnje na umetniške in etične nedopustnosti ter postaja, vedno bolj se ponižujoč, tem potom samo še prehranilo in netilo — strastem in nenravnosti.

Te vrste »umetnost« pospešuje prav posebno velikomestno življenje, kraji, kjer so ljudje, rekel bi, nakopičeni drug nad drugega. Kar eden odobrava, temu pritrjujejo takoj stotine — in krog »za pospeševanje umetnosti«, t. j. gotove vrste umetnosti je sklenjen — delovanje se prične. To so nezdravi odnošaji, za katere bi bilo najbolje, da jih vojni piš odnese za vedno. Tej strani umetniške kulture bo treba posvečati vso pozornost, kadar bomo prišli do obnovitvenega dela; brezobzirno bo treba odstranjevati nezdrave poteze: »immedicabile vulnus ense recidendum est, ne pars sincera trahatur.«

Nadaljevanje gori označenih razmer imamo tudi sedaj, med vojnim hrumom; bistvo je ostalo — zunanja plat pa je prebarvana z drugimi barvami: to je izkoriščanje čuvstev v sedanjih težavnih urah po »patriotičnih« spekulantihi. Širi se literatura, ki se kar cedi od brezstidnega bizantinizma ali pa krvavega sovraštva; vsiljujejo nam slike, ki ne povedo ničesar, ki so bile morebiti risane na bojnem polju, še prej pa kje v kakem zakotnem »umetniškem zavodu«. Na ogled so razglednice,

ki se ozirajo na zle inštinkte: sirovost, škodoželjnost, nizkotno roganje pobitemu sovražniku, zasmehovanje avtoritete — in last not least —: *cherchez la femme* v vseh položajih in fazah! Naša kultura je zelo izprijena — a zoper to gnilobo mora protestirati tudi tedaj, ako bi odklanjala vzvišenejša etična načela v umetnosti.

Pripoznamo radi, da se za drega umetnikov med vojno ne more upirati tem — recimo širokovestnim — kulturnim branjevcem; vsaj uspešno ne. Umetnik, ki trpi bedo s svojo družino, ki je morebiti celò v dolgeh — a brez zaslužka —, ki trpi fizično in psihično, tak umetnik je prisiljen, da sprejme vsako naročilo, da le zasluži in se vzdrži. Nemčija je nekoliko skrbela za ta slučaj in dala 6,000.000 mark za podpore uslužbencev in delavcev. Teh podpor morejo biti deležni tudi »člani prostih poklicev«, torej umetniki in umetniški obrtniki. Navzlic temu pa se ni mogla ubraniti spekulantskih proizvodov, njena požrtvovalnost umetnostni kulturi s tem ne bo mnogo koristila.

Kdor ima vse to pred očmi, bo prebiral s hladno reservo, morebiti tudi skeptično nasvete, kako skrbeti za umetnost, še bolj previdno pa one v decidiranem tonu pisane prerokbe, kakšna da bo umetnost po vojni.

V »Kunstwartu« (28. letn., str. 68—69) opisuje nekdo vojni muzej v Mars-La-Tour; ustanovil ga je ondotni župnik Faller in zbral v njem vse predmete, ki so jih našli pri padlih vojakih l. 1870/71. — Tu imamo migljaj, česa se bo lotila umetnost in kaj bo rabila za svojo snov — »za nekaj časa« po vojni. — Goltzevo založništvo v Monakovem izdaja »Kriegsbilderbogen«. Dosedaj so prišli na svetlo 4 zvezki, vsak po 12 barvanih litografij. Nobena nam ne nudi nič drugega, nego posamične, majčkene prizore z bojnega polja, podobe, ki nam nič ne pojasnijo in celo borno malo povedo.

Poglejmo okoli sebe. V kavarnah, v gostilnah, v privatnih krogih, na ulici — povsodi razpravljajo o vojni. Domišljija je razgreta: topovi, strojne puške, utrdbe, bojne ladje, letala, oklopni vlaki, razstreliva — to so predmeti, s katerimi se peča. Ni čudo. A v tem dejstvu tiče premisa za sklepanje o snovéh prvih »umetniških« tvorb, ki bodo prišle med ljudstvo in morebiti že prihajajo. Vse to pa ne spada med gradivo za podvig umetnosti, ampak na poprišče uničevalne tehnike. Sedaj pa pomislite: načelo, smoter ugonabljanja je osnova za umotvore! To bi se dalo morebiti tolmačiti v pritrjevalnem zmislu v bojnih pesmih, v katerih navdušujejo pesniki in glasbeniki svoje rojake in sodobnike za obrambo

pravice, kakor je to delala zadnja, še krepka doba za časa francoskih navalov v začetku 19. veka. A za obnovitev umetnostnih smeri bi pomenjala taka snov le destrukcijo brez pozitivnih uspehov. Morebiti bi nudila delu interesentov nekaj reminiscenc in spominov — a s tem bi bila njena naloga tudi izčrpana. Tako zasnovana pa ne sme biti obnovitev velike umetnosti. To čutijo pristaši te vrste umetnin prav dobro in si prizadevajo utešiti nasprotnike. »Dom in Svet« (XXVII., 380) je prinesel posnetek nekega takega članka iz »Kunst und Künstler«. Pisatelj trdi, da se nam ni bati naslikanih bojov in taborišč v slogu onih, ki so po vojni 1870/71 pobudile javno zanimanje, češ, današnji talenti so vzgojeni impresionistično. Te bo često »obvladala množica prikazni, strašna lepota vojske in bogato, slikovito gibanje pokrajine, skozi katero divja boj. Pripraviti se moramo na pokrajine, polne prahu in dima in žarko razsvetljene od krutega solnca, v katerih bodo granate delovale kakor eksplozije narave same, v katerih se bodo množice vojakov strnile v strahotne gibne motive in kjer bo iz krčevitega življenjskega boja vstal ornament nove lepote. Videli bomo morda slike polne krvi, razdejanja in podivjanosti, toda o njih bomo mogli reči, kar so nekaj rekli o bojnem polju nekega mojstra: Podobno je šopku rož. Ogromna množica novih zaznav bo pripravila pot novi čutnosti in slikar, kipar, če se vrne zmagovit z bojnega polja, bo tudi v umetnosti zmagalec.«

To je proroška teorija, pisana na pisalniku novostrujarja, daleč od bojnega polja. Le eno je psihološko zanimivo: dejstvo namreč, da bo zanimanje za vsebino neizogibno. To je povedal naš pisatelj nehoté, zoper svojo namero. Posito, sed non concessio — da je impresionizem res edino pravo načelo v umetnosti, moramo vendar pibiti, da bi moral imeti slikar — in za te gre v prvi vrsti —, ki bi hotel izvršiti dobro impresionistično sliko, dovolj posameznosti na razpolago. In s tem je povedano vse: da se bo oklepaj posamnih oddelkov in sestavljal iz njih obsežnejšo sliko — ako ne bo rajši predložil svojih pristnih študij, ki bodo gotovo bolj izvirne in impresionistične, kakor umetno sestavljena podoba. Umetnik se bo oziral pri umotvorih te vrste tudi na konsumente. Vojakom so posamne epizode več, nego konstelacije vse bitke. Prizori, da beži nasprotnik, ker je premagan, artiljeristično uničen, po infanteriji vržen, ker mu preti nevarnost, da ga zmagovalčeve vrste objamejo, ti prizori so ostali v spominu onih, ki so sodelovali, in zato si jih bodo zaželeli. In umetniki jim bodo ustregli. — So

pa tudi umetniško-tehnične ovire za načrt, ki ga je zarisal gori omenjeni pisec. Prašno pokrajino naslikati ni težko; nekaj vojaških oddelkov postaviti v to pokrajino — kolikor je ne zastira prah — tudi ni nepremagljiva naloga. A tu zahteva vendarle realnost predmeta, da se ti četni oddelki smotrno gibljejo. Tu je začetek težav. Velika in razsežna pokrajina ne dopušča tega jasnega vpogleda; ako bi hotel umetnik pri vsem svojem impresionizmu označiti pravilno razporedbo čet, bi tega ne zmožel. Ako je to že pri slikarjih, kaj naj rečemo od kiparjev? Najobširnejši relief je zelo omejen in zaostaja v svoji zmožnosti, utelesiti tvorbe umetnikove duše in fantazije, daleč za sliko; zato pa je to, kar nam predočuje, izrazitejše. Razvidno je že iz teh migljajev, da je možnost, izvesti prerokovano smer, zelo dvomljiva in negotova, pravitako pa tudi vsaka druga individualna namera.

* * *

To vse je treba imeti določno in jasno pred očmi, kadar bomo zarisavali načrt za novo smotrno delo na novi podlagi. Tega bo vsekako treba — nam, zmagovalcem in obvladanim nasprotnikom. Vsaka sedaj vojskujočih se držav trdi, da ima svojo visoko kulturo. Težko pa bo, dognati teoretično, katera je najvišja. Praktičnim potom, torej po empiriji, pa bo ta določitev lahka. Najvišja kultura (torej tudi umetnost) je tista, ki ima v sebi največ odporne sile in produktivnih idej. To se bo videlo takoj. Vsaka teh kultur bo napela vse sile, da prepoji nasprotnikovo. Višja bo zmagovalka — četudi bo njen nositelj v politično neugodnem položaju. Ravno v takih odnošajih se vidi in spozna moč prave, izrazite kulture. Kdo ne ve, kako mogočen — in brezobziren je bil Rimljan v svojem političnem in vojaškem nastopu? Kamor je postavil nogo, je osvojil deželo — in šibkejše kulture docela prepojil s svojo. Grške pa ni zmožel. Kaj priznava Horacij? »*Graecia capta ferum victorem cepit et artes intulit agresti Latio*« (Ep. II., 1, 156 nsl.). Premagana Grčija je kulturno zmagala! In to se je ponavljalo v vseh podobnih slučajih — in se bo. Osobito po tej svetovni vojni, ko bodo vse stranke razvile živahno delo in preurejale tudi kulturno podlago svojega napredka. Tu ne sme in ne more zaostajati noben narod; to utegne postati tekma, kateri na svetu ni bilo še para. Tudi mi se bomo morali spustiti v tekmo. Ako pa ne nastopimo nove poti s pogledom, trdno uprtim v visoko zasajen smoter, tedaj bomo izgubili smer skozi puščavo, ki jo bo

pustila vojna za seboj, zaiti moramo med snovnimi in psihičnimi razvalinami tiste kulture, ki je veljala še neposredno pred vojnim viharjem za nedosežen višek. Vse, kar smo spoznali za napačno in pogrešeno, nam bo odklanjati in odstranjati, s svedoki stare kulture in zdravih osnovnih načel nam bo ravnati spoštljivo in zastaviti vse sile, da jih ohranimo tako dolgo, da dobimo v svojo umetnostno kulturo svežih sokov in resnih načel, ki bodo preporajali novo smer na podstavi nadsnovnih idealov, ki nas bodo zopet zbližali z zgodovinskim razvojem solidnih struj. Samo tedaj, ako bo imela umetnost večnostne ideale, ji bo mogoče prodreti, le tedaj bo prepričevalna in bo zavzemala zase vsakogar, prijatelja in nasprotnika. Kar pa je in bo površno, časovno, modno, to se bo hitro obrabilo in bo padlo v kulturne smeti: večno ostane, časno pogiba; to ima svojo zaslonbo v minljivi, razkrajni tvarini, ono v večnem Bogu. Ako nam je torej kaj do blagoslova umetnosti, nam nalaga vojna kot ugodna prilika za to dve nalogi: popraviti, kar je ugonobljenega, in preustrojiti smer sedanje umetnosti.

Svetovni promet po morju.

Dr. V. Šarabon.

II.

Prišli smo do pristanišč. Največja so tam, kjer najmočnejša produkcija in poraba proizvaja najintenzivnejši import in eksport. Da na njihovo razdelitev vpliva tudi gospodarska višina tistih krajev, je umljivo. Največja pristanišča so v kulturnih deželah z mernotoplega pasu v severozahodni Evropi in severovzhodni Ameriki, na eni strani London, Liverpool, Antwerpen, Rotterdam, Amsterdam, Bremen, Hamburg, Havre, Rouen, Bordeaux itd., bolj notri Riga, Odesa, na drugi Montreal, Boston, Novi York, Filadelfija in Baltimore. Ob Velikem oceanu omenimo v tem pasu na amerikanski strani Seattle, Tacoma in Vancouver, na azijski pa Vladivostok in Hakodate. Tudi na južni polobli jih je v tem pasu nekaj. V subtropih v Evropi Lizbona, Barcelona, Marseille, Genua, Livorno, Neapol, Trst, Aleksandrija, Smirna, Carigrad, Algir; v Aziji Jokohama, Kobe, Osaka, Šangaj, Kanton,

v Ameriki Novi Orleans in San Francisko. Na jugu Buenos Aires in Montevideo, Kapsko mesto, Perth, Adelaide, Melbourne, Sydney, Valparaíso. V tropih nahajamo večja pristanišča le v bolj razvitih deželah. Nekatera: Rio de Janeiro, Pernambuco, Bahia, Panama, Manila, Surabaya, Singapur, Habana, Rangson, Colombo, Kalkuta, Bombay.

Navadno so pristanišča tam, kjer se križa več cest, n. pr. ob izlivu kake reke, torej cesta po reki s cesto po morju; prim. London, Rotterdam, Bremen, Hamburg, Havre, Bordeaux, Novi York, Novi Orleans, Šangaj, Kanton, Buenos Aires, Montevideo i. dr. Pri teh imenovanih vidimo tudi, da zajemajo blago iz zaledja in ga oddajajo tja. To je pri večini pristanišč tako. So pa tudi druga, ki imajo ugodno lego, zbirališča potov od raznih strani itd., tako n. pr. Singapur, Colombo, Mesina, Kapsko mesto. Paziti moramo na splošni promet in pa na promet nazunaj, marsikako mesto izkazuje velikansko tonažo, a je vse skupaj večinoma le tranzit, prim. že imenovani Singapur, prav tako pa tudi Hongkong, Malta, Lizbona i. dr.

Razlikujemo svetovna pristanišča, kojih promet gre nad 10 milijonov reg. ton, velika pristanišča, od 3 do 10 milijonov reg. ton in pa mala. 38⁰/₀ vse svetovne trgovine se vrši v prvi kategoriji, 52⁰/₀ v drugi in samo 10⁰/₀ v zadnji. Oglejmo si nekatera. Videli smo že, kakšno premoč ima Hamburg na Nemškem. Na Francoskem pride na Marseille skoraj 30⁰/₀ vsega pomorskega francoskega prometa, na Havre ca 15⁰/₀. V Belgiji ima Antwerpen sam skoraj 85⁰/₀, na Nizozemskem Rotterdam 65⁰/₀, Amsterdam 15⁰/₀. Na Angleškem London 15⁰/₀, Cardiff in Liverpool po 11·4⁰/₀,¹ New-Castle 9 itd. 25⁰/₀ norveške pomorske trgovine se steka v Kristianiji, 40⁰/₀ danske v Kopenhagnu, po 16⁰/₀ ruske v Petrogradu, Rigi in Odesi, 70⁰/₀ avstrijske v Trstu, nad polovico grške v Pireju (za Solun še ni podatkov), in nad 10⁰/₀ v Siri. V Italiji je na prvem mestu Genua, 27⁰/₀; sledi Neapol 22⁰/₀, Benetke skoraj 10, Brindisi 7, Palermo 5. Na Španskem Bilbao nad 10⁰/₀ (premog!), Barcelona 10, Cadiz 7; na Portugalskem Lizbona 40⁰/₀. Na Japonskem 25⁰/₀ Kobe, 17 Jokohama, 22 Modži, 13 Nagasaki. V Uniji pride na New-York ravno tretjina vsega prometa po morju; prva pristanišča za njim so Boston, Filadelfija in Novi Orleans, od 6 do 6¹/₂⁰/₀; vse drugo še veliko manj.

¹ Vrednost blaga seveda tu ni označena. Londonski odstotki so vse kaj drugega kot cardiffski. Tu samo premog.

Zanimiva je tale tabelica, ki nam kaže razvoj sedmerih glavnih evropskih pristanišč v desetletju 1900—1910.

Vrsta l. 1900	Prišlo je v pristanišče ¹ neto reg. ton v 1000			Prirastek 1900—10	Sedanja vrsta
	1900	1905	1910		
1. London . . .	15.553	17.553	18.631	ca 20%	1
2. Cardiff . . .	9.480	9.016	10.251	8%	6
3. Liverpool . . .	9.316	11.015	10.881	16%	3
4. Hamburg . . .	8.038	10.381	12.657	57%	2
5. Rotterdam . . .	6.328	8.339	10.659	70%	5
6. Marseille . . .	6.164	7.761	9.441	53%	7
7. Antwerpen . . .	5.692	8.370	10.756	89%	4

Liverpool se komaj še drži na tretjem mestu, Rotterdam in pa Antwerpen sta mu takoj za petami, sedaj sta ga gotovo že prekosila. Razumemo stremljenje Nemcev po Antwerpnu in pa kes Angležev, zakaj ga niso bolj branili. Ker gre toliko nemškega tranzita skozi Holandijo čez Rotterdam, so rotterdamske številke seveda v prvi vrsti nemške. Zato so Nemci že davno nameravali ob holandski meji zgraditi prekop od Rena do svojega frizijskega pristanišča Emdena. Na ta način bi izsušili in kultivirali obsežna močvirja ob meji, potem pa vso nemško-holandsko trgovino obrnili na Emden. Kakor marsičemu drugemu je vojska tudi temu že začetemu delu napravila zaenkrat konec.

V pristaniščih so poleg drugih naprav, elevatorjev, skladišč itd. morali postaviti tudi velikanske žrjave. Velikanov med njimi je sedaj na svetu ca 150, od teh jih je polovico zgradila Nemčija. Največji je v Hamburgu; »izlagatelj« se odcepi v veliki višini od debla in kroži z radijem 147 m naokrog. V oddalji 34·5 m dvigne še 250.000 kg!, v oddalji 53 m od debla pa vedno še 110.000 kg. Recimo, da dvigne človek od tal poprečno 100 kg, opravi ta žrjav z mehničnim zavrtom delo 2500 in 1100 ljudi; a on ne dvigne samo, temveč tudi prenaša.

Parkrat smo že omenili, da se morje po rekah in prekopih razcepi v kontinente notri. Te vejice mu donajajo hrano in ono jo oddaja po njih zopet nazaj. Vodne ceste v notranjosti pa pridejo le pod gotovimi pogoji vpoštev. Tehniki so določili

¹ Skupni promet je približno dvakratni prihod, ker gredo skoraj vse ladje zopet nazaj. Vsaka tabela nam to pravilo potrdi.

vsaj pol metra globine, 4 m širine, zmožnost nositi 10 ton à 1000 kg, vijuge ne smejo biti pod 30 m notranjega radija, voda ne sme biti deroča in prenašati preveč proda. Več ko ima dežela pridelkov in izdelkov, bolj si bo želela cenih vodnih cest.

Nekatere pokrajine je v tem oziru narava prav dobro obdarila. Tropski in zmernotopli pas imata vsled velike padavine prav velike in močne reke, druga dva ne. Ozirati se moramo na globino, na padec in pa stalnost vode. Najboljše glede zadnje točke so reke, ki prihajajo iz snežnih in ledeniških gora, ker imajo vedno dosti vode. Maksimum in minimum Rena ob holandski meji je n. pr. 66 : 1, kar je jako ugodno. Mosela pri Metzu ima že 98 : 1, Loire 400 : 1, Guadiana ob izlivu pa celo 500 : 1; nekatere španske reke pa poleti kar izginejo. Le narodi visoke kulture morejo takim nedostatkom odpomoči s kanalizacijo, jezovi, rezervoari itd. Prim. že stari Fayûm.

Krasne so reke v nekaterih krajih azijskih subtropov, n. pr. Jangtse, in pa tropov, Ganges ali pa ameriški Amazonas ali afriški Kongo. Vpoštevati moramo seveda slapove, brzice, nasipine pred izlivom; moderna tehnika vse to obide. Nekatere reke gredo v osrčje zemljin, brez slapov, to so res pravi nositelji kulture. Kam bi bili prišli Portugalci v Braziliji brez Amazona, kam Francozi brez Mississippija, Stanley brez Konga, kozaki brez Obje, Jeniseja, Lene in Amurja? Dobro je, če je razvodje nizko, prim. Rusijo, Sibirijo, Cassiquiare med Orinocom in Rio Negro, Mississipi in ameriška jezera! Slabo je za nekatere reke, ker so dolgo časa pokrite z ledom; celo Ren še zamrzne v srednjem teku za povprečno 18 dni, srednja Laba že 45, Vislava pri Varšavi dva meseca, Donava pri Galacu včasih tri, Obj pri Tomsku pol leta, Lena celo sedem mesecev. Na pomen sibirskih rek kot vodnih cest se povrnemo še v drugem članku. V zadnjih letih so prišli še na nekaj drugega, na suha in mokra leta. Ljudje so to sami seveda tudi opazili, a šele profesor Brückner je izsledil, da se padavina na vsakih 35 let menja; 17 let približno je mokrih, 17 pa bolj suhih. Če gremo v zgodovini nazaj, si lahko razlagamo vpade narodov za časa preseljevanja narodov, vpade Mongolov v Evropo itd. iz teh Brücknerjevih period. Zadnji maksimum je bil leta 1880, torej smo ravno letos zopet v maksimu padavine. Bo že prav. Pri rekah morajo na to okolnost zelo paziti.

Ker reke niso povsod take, kot bi si jih človek želel, je moral sam poseči vmes in jih umetno kanalizirati. Že stari Rim-

ljani so bili mojstri v tem, moderni čas ima pa več mojstrov. Treba je bilo vodo razdeliti in zaježiti. Velikanske naprave imajo Nemci ob Ederi in Bobri, Francozi v Vogezih itd. Najbolj znan je jez Nilov pri Asvanu. Umakniti se bo moralo zgodovinski nezogibnosti lepo svetišče na otoku Philae, že sedaj je od vode vse razdrapano. A že mora tako biti: bolje je, da živi par milijonov felahov kot pa stare razvaline. Omenimo naj samo, da je ta jez dolg 2 km in omogoči namakanje za polovico kranjske dežele. Vode za njim se ustavi 2.300.000.000 m³. Vrednost egipčanske žetve je narastla vsled njega od l. 1894 do 1912 za 120 milijonov kron. Sedaj pripravljajo pa zgradbo drugega jezua, ki bo še večji. Prim. namen Rusov, ki hočejo z vodo Aralskega in Balkaškega jezera kultivirati Golodnajo stepo in naseliti tam poldrug milijon ruskih kmetov!

Poleg tega, da so reke kanalizirali ali popravili, so začeli pa v zadnjih desetletjih graditi v veliki meri prekope, torej umetne vodne ceste. Po Ludwigu podajamo sledečo tabelo (leta 1911):

	Naravne vodne ceste v km	Umetne	1 km pride na toliko km ²	
Rusija	54.800	2.000	88	Vrednost teh vodnih cest je seveda kaj različna, ker glede prometne zmožnosti nikakor niso enake. Statistika mora tukaj kaj varno operirati.
Sibirija	50.200	150	248	
Unija	24.600	5.400	314	
Nemčija	8.670	6.600	35	
Francija	4.800	8.900	39	
Vel. Britanija . .	4.339	5.137	33	
Nizozemska . . .	919	3.561	7	
Belgija	454	1.612	14	
Kanada	4.800	400	1.594	
Avstrija	2.698	123	106	
Ogrska	2.739	356	105	

Tudi jezer ne smemo pozabiti, zlasti ne onih peterih velikih severoamerikanskih — Gornje, Michigan, Huron, Erie, Ontario, — ki imajo sedaj pomen kot kako amerikansko sredozemsko morje.

Promet po rekah in jezerih je brezprimerno večji nego si mi to navadno predstavljamo. Berolin n. pr. je za svoj ogromni dovoz in odvoz, ni še dolgo temu, uporabljal bolj vodne ceste kot železnice, akoravno prihaja na stotine polnih tovornih vlakov na dan. Šele leta 1907 je železniški promet prekosil onega po vodi, 55 : 45. Dunaj je pa žalibog še vedno navezan na drago pot po železnici, 90 : 10; so seveda tudi druge naravne težkoče. Promet

po nemških rekah in prekopih je nekako 3⁰/₀ vsega prometa, prihranek vsled tega ca 250 milijonov kron. Ko bodo dovršeni projektirani prekopi, se bo pa ta številka prav hitro dvignila.

Francoske železnice so prevozile leta 1880 81 milijonov ton blaga, leta 1910 150 milijonov ton, torej + 86⁰/₀ od leta 1880 do 1910, reke in prekopi pa 18 in 40, torej + 122. Promet po rekah in kanalih je bil l. 1880 22⁰/₀ onega po železnicah, l. 1910 pa 27⁰/₀. V Belgiji je narastel v istem času železniški promet za ca 80⁰/₀, vodni pa za ca 130⁰/₀. L. 1880 je bil vodni promet nekaj nad polovico železniškega, sedaj sta že precej blizu. In vendar ima Belgija tako gosto železniško omrežje in vedno polne tovarne vlake.

Večini ljudi popolnoma neznani Sault St. Marie med Gornjim in Michiganskim jezerom ima štirikrat večji promet nego Sueški prekop; po tistih jezerih vozijo parniki s 24.000 tonami; Port Arthur in William ob Gornjem jezeru imata največje elevatorje sveta, shrambe za žito. Elevator v Port Arthurju sprejme lahko 190.000.000 kg žita, je 150 m dolg in 50 m visok. Trideset ton vsebine železniškega vagona izložijo v elevator v šestih minutah. Računimo vlak 50 vagonov à 30 ton žita, torej ima elevator prostora za skoro 130 vlakov. Oni veliki parniki po 24.000 ton naložijo svoj tovor v osmih urah, izložijo ga pa v osemnajstih. V William bodo pa napravili še šestkrat večji elevator, torej za ca 800 vlakov. L. 1910 je bilo v obeh mestih 20 velikih elevatorjev s prostornino 7 milijonov hl, $\frac{1}{4}$ vseh kanadskih elevatorjev. Angleži zidajo sedaj železnico do Hudsonskega zaliva, do Churchill ali Nelson, od tam bodo parniki v štirih ledu prostih mesecih odvažali kanadsko žito v Evropo, elevatorji bodo podobni onim v Port Arthurju in Williamu.

Zelo malo znan je n. pr. tudi Ribinsk ob Volgi in vendar je to največje rusko notranje pristanišče. Vsako leto gre skozi Ribinsk okoli dvajset milijonov meterskih stotov blaga, v prvi vrsti žita.

Izmed prekopov se danes zlasti imenujejo panamski, sueški, Friderika Viljema kanal. O panamskem se je že zelo veliko pisalo, dolg je ca 75 km, globok 12 m, širok na dnu 33 $\frac{1}{2}$ m, zgoraj nad 50 m, dolžina zatvornic pri Gatunu in Culebri znaša 304 m. Sueški je 160 km dolg, na dnu 22 m širok, na gladini sedaj 100 m, 11 m globok, stroški 448 milijonov kron (za panamskega še ne vemo). Že omenjeni nemški kanal Ren—Severno morje bo 171 km dolg (daljši kot sueški), 30 m širok na dnu, 4,5 m globok, stroški 235 milijonov kron. Drugi nameravani kanal Dortmund—Ems bo pa

201 km dolg, 18 m širok, 2·5 m globok, 94 milijonov. Največjo pozornost pa zasluži danes kanal Friderika Viljema, ker se prepelje po njem nemška vojna mornarica poljubno iz Severnega morja v Baltik ali pa nazaj. Iz Hamburga v Baltik porabi srednje hiter parnik ravno en dan. Dolg je kanal 98·6 km, globok 11 m, a ga mislijo poglobiti na 14·2 m, oziroma ga najbrže že poglobljajo. Širok je bil dosedaj na dnu 22 m, na gladini 65 m, v prihodnji pa 44 in 108! Zatvornice na koncih imajo 350 m dolžine in 45 m širine. Napravili so osem izogibišč s širino 200 m in tri obratišča s širino 350 m. Prvi stroški 187, stroški prezidave pa 270 milijonov kron. Vožnja po njem je zelo varna, tarifi nizki, zato velikanski napredek. Ni čuda, da gredo ladje rajši po prekopu, saj se je dosedaj pri vožnji okoli jütlandskega rtiča Skagen ponesrečilo vsako leto okoli 100 ladij, 15 milijonov škode. Promet zelo hitro narašča, leta 1910 45.328 ladij in 3,416.660 mark dohodkov, leta 1912 pa 55.000 ladij z 9,450.000 tonami, dohodki 4,080.000 mark.

Končno še neka ameriška specialiteta, železnica po morju. Če sedemo v Novem Yorku v vagon, se peljemo lahko do Habane na otoku Kuba, ne da bi nam bilo treba zapustiti voz. Polotok Florida ima pred seboj podaljšek 42 otokov in otočkov v smeri severovzhod - jugozahod, nazadnje vzhod - zahod. Morje med njimi pa tudi ni globoko, poprečno 3—8 m. Lahko so torej nekatere dele zasuli, če ne, so pa vsaj podstavke lahko fundametalirali. Podjetni H. M. Flagler je imel idejo, te otoke, Florida Keys, z železnico združiti, končala naj bi se na zadnjem, Key—West, modernem kopališču ameriških milijonarjev. In res, železnico so zgradili, 45 km od celotnih 210 km se vozimo po visokem nasipu 10 m direktno nad morjem, enkrat sploh zemlje ne vidimo več. Od Key—West nas pa trajekt v štirih urah prepelje v Habano. 22. januarja 1912 so železnico otvorili. Dotedaj so morali ameriški multimilijonarji in milijarderji uporabljati zamudne parnike, preden so prišli v rajsko kopališče, sedaj se jim ni treba bati ne valov ne bolezni, udobno sedeč v vozu, opravljenem z vsem ameriškim komfortom, lahko opazujejo najljutejši vihar, ne more jim škodovati; zaganja se v nasipe, prši čez nje, a v vlak ne pride. Železnica se prične na Floridi južno Miami. Najveličastnejši in najdaljši viadukt je pri otoku Long Key; dolg je 11.233 m, dvanaest obokov ga nosi, stebri so zagvozdni s koli v koralno dno morja, okoli kolov so velike klade betona, prostor med njimi iz-

polnjuje cement. Ravno na tem viaduktu zemlje popolnoma nič ne vidimo, vozimo se zares po morju. Višina nasipa je zato tolika, 10 m, ker razburkani valovi dosežejo včasih osem metrov. Plovba tam okoli ni bogve kaj razvita, vendar so skrbeli tudi za take slučaje in napravili na posamnih točkah mostove, ki se zavrtijo, 72 milijonov kron je stalo to delo, čez 340.000 kron kilometer, zelo drago. Edina nevarnost, ki železnici preti, so cikloni, ki tam doli večkrat razsajajo.

Nekaj podobnega nameravajo zgraditi Angleži med Indijo in Ceylonom. Sedaj še študirajo, če bi se rentiralo.

Silvio Pellico.

Življenjepisna črtica. Spisal dr. I. Česnik.

Silvio Pellico je pri nas prav malo znan. Da ni spisal svojega znamenitega dela »Le mie prigionieri« (»Moje ječe«), bi se njegova slava ne bila razširila čez Apenine. Njegov življenjepis in njegovo književno delovanje sta važni iz dveh razlogov. V njih se zrcalijo tedanje politične in kulturne razmere. Obenem pa nam kažeta, kako plodovito je katoliško svetovno naziranje, ki daje trpečemu človeku zaupanje v samega sebe, da mu ne klonejo tudi v največji stiski peroti duha. V Pellicu vidimo človeka-pesnika, ki je zablodil, kateremu sta skepticizem in racionalizem izpodjedla globoke korenike otroškega veselja do lepote krščanskih resnic, katere sta mu pa vrnili trpljenje in premišljevanje. Pellico je v moški dobi zopet našel vero otroških let in postal prepričan katoličan, kakor na primer v naših dneh François Coppée.

Silvio Pellico¹ je bil rojen dne 24. junija leta 1789 v Saluzzu v Piemontu. Starši so bili globoko verni, zlasti mati je vzgajala svojih petero otrok v veliki religioznosti. Silvio je bil slaboten, nežen in bogato obdarovan z mnogimi duševnimi zmožnostmi. Mladostna leta je preživel doma. V svojem sedemnajstem letu je odšel z materjo v Lyon, kjer ga je sprejel v svojo družino jako premožen sorodnik. Ondi se je priučil z lahkoto francoščine,

¹ Viri: Dela Silvija Pelika; Silvio Pellico: A. Baumgartner, S. J. v 76. zvezku Stimmen aus Maria Laach, Dr. Paul Wilhelm v. Keppler: Das Problem des Leidens, 4. in 5. izdaja, Freiburg 1913. —

ki jo je govoril in pisal kakor svoj materni jezik italijanščino. Toda mehke toskanščine ni pozabil. Vadil se je v njej prav vztrajno in pridno. Ko je izdal Ugo Foscolo svoje »Grobove« (J. Sepolcri), jih je Pellico bral z velikanskim navdušenjem. Domači jezik in domača poezija sta se mu tako omilila, da je začel celo sam pesniti.

Leta 1810 se je vrnil v svojo domovino in se nastanil v Milanu, kjer je bil njegov oče uradnik pri vojnem ministrstvu in kjer je tedaj prebivala cela družina. Dobil je službo v tedanjem Napoleonovem »Kraljestvu Italiji« in postal skromen učitelj francoščine na vojaški sirotiščnici.

V Milanu sta živela tedaj dva velika pesniška duha, Monti in Ugo Foscolo. Bila sta prevratnih misli. Zavrgla sta stare tradicije in pospeševala umetno revolucijo. Silvio Pellico je mnogo občeval z njima. Zlasti ga je zanimal nemirni Foscolov duh, sličen duhu Henrika pl. Kleista, ki je neprestano sanjal o svobodi. Zato ni čuda, da se je navzel prevratnih misli in teženj.

Ko se je razrušila Napoleonova vlada, sta izgubila Silvio Pellico in njegov oče službo v Milanu. Oče se je preselil z družino v Turin, edini Silvio je ostal v Milanu. Postal je domači učitelj pri družini Briche, kjer je pa imel nesrečo. Njegov gojenec Odoardo se je namreč ustrelil v svoji lastni sobi. Na mizi poleg njega so našli Foscolov roman »Jacopo Ortis«, sličen Goethejevemu »Werthers Leiden«, ki je bil odprt na mestu, kjer se je proslavljaj samoumor. Ta nezgoda je Pellica bolela in v poznejših letih se je bridko kesal, da je dal v roke mlademu gojencu tako knjigo.

Po tem dogodku ga je vzel za vzgojitelja v svojo hišo grof Porro Lambertenghi. Ta mož je bil eden izmed prvih veljakov v Milanu. Podpiral je z vsemi močmi italijanske narodne težnje. Pri njem so se zbirali najimenitnejši tujci, ki so se mudili v tistem času v Milanu. Bili so tam: Madame de Staël, njen spremljevalec Avgust Viljem pl. Schlegel, zgodovinar Sismondi, francoski pisatelj Beyl, lord Beyron, lord Broughan, Hobhouse in Thorwaldsen. Obenem se je zbirala tam vsa mlajša generacija italijanskih pisateljev, ki se je hotela seznaniti s tujimi literarnimi strujami in s tujim slovstvom oploditi domačo poezijo in ji podati novih snovi in svežega poleta. Tam so pa tudi vročekrvni mladeniči dobivali vpogled v politične razmere in kovali nedovoljene načrte. Tam je občeval Silvio Pellico z vsemi tedaj znanimi literati in glasbeniki. Ti mladi so začeli izdajati svoj list »Conciliatore« in so zasnovali

svoje društvo. Naprosili so Montija, naj prevzame predsedstvo društva in uredništvo pri listu, a Monti se ni dal pregovoriti. Plaval je še v stari šoli novega klasicizma. Vedel je, da ne bi mogel zadovoljiti prevročekrvnih mladih književnikov. Zato je prevzel uredništvo Silvio Pellico.

»Conciliatore« je izhajal eno leto, od 3. septembra 1818 do 17. oktobra 1819, ko ga je oblast zaplenila in prepovedala tiskati. Vkljub svojemu kratkemu življenju je pa imel list velik vpliv na poznejši razvoj italijanske književnosti in na politično mišljenje in delovanje tedanje italijanske inteligence v Lombardiji. Do tedaj se ni italijanska književnost brigala za duševno življenje narodov onkraj Apeninov in Alp. Zdaj so se podrle stare meje: Italijani so se seznanili s špansko, francosko in nemško romantiko. Poleg tega so takorekoč nanovo oživelili stari italijanski klasiki: Dante, Petrarca, Ariosto in Tasso; začelo se je izredno zanimanje za klasično in srednjeveško književnost. »Conciliatore« je bil glasnik nove literarne dobe, dobe romantike. Ravno po njegovem vplivu je vstala v italijanskem slovstvu sveža poezija.

A ne smemo misliti, da je italijanska romantika slična nemški ali francoski. Nemška in francoska romantika je s čarobno besedo pričarala srednji vek v sedanjost, srednji vek z njegovimi pravljicami in legendami, z njegovo lepoto, radostjo, veseljem in religioznostjo. Italijanska romantika je zrastle iz čisto drugih tal. V Italiji nista bila znana morda Friedrich Schlegel ali Chateaubriand. Na italijansko romantiko so vplivali: Madame Staël, Beyl in lord Beyron, ki je prišel v Italijo leta 1816 kot zarotnik in kavalir. Beyronova lepota oblike, njegova ženijalna plastika in opojne sanje o svobodi in bratstvu so mogočno vplivale na mlade talente. Beyron in Beyle sta bila pa tudi politična zarotnika. Tako je italijanska romantika klicala na duševno, literarno in politično revolucijo. Literat Berchet je zapisal v »Conciliatore« te-le besede: »Ne glede na to, da pozabite nekega dne na spise starih in modernih, opazujte naravo v njeni bližini in jo posnemajte, samo njo in ničesar drugega! Bodite ljudje svojega in ne pokopanih stoletij! Osvobodite se skrivnostnih sibilinskih knjig, starih liturgij, Vener in njih neslanosti in ne prekuhavajte gnilega zelja! Delajte narodu veselje, preiskujte njegovega duha, plodite ga z mislimi in ne s šušmarijo!«

Romantika je potegnila mladega Silvija Pellica v mreže karbonarizma. V karbonarski družbi je postal Pellico tudi verski

skeptik in je izgubil vero svojih detinskih let. Ko se je njegov brat Frančišek posvetil duhovskemu stanu, mu je Silvio dejal, da je storil neumnost. Ko je obiskal v poletju 1816 svoje pobožne in verne starše, je dejal, da bi ne mogel več z njimi živeti. Bili so mu popolnoma duševno tuji. O krščanstvu se je tedaj izrazil: »Krščanstvo je bilo le nepopoln načrt resnične religije, to je resnice, kulta, ki ga razširja danes filozofija po vsem svetu, in ta kult ne živi v ničemer drugem, kakor v raziskovanju, znanstveni diskusiji in pravičnosti... Vse pozitivne religije so le ljubki žarki one luči, katero odkrije resnično le filozof.« Tako se je vedno bolj zapletal v mreže karbonarizma.

V Milanu je občeval mnogo s Petrom Maroncellijem, ki je zelo vplival nanj. Pietro Maroncelli je bil pesnik in glasbenik. V Milan je pribežal iz cerkvene države, kjer je bil obsojen radi karbonarizma v petletno ječo. Posrečilo se mu je, da je ušel ter pribežal v Milan, kjer je začel takoj rvati zoper legitimno oblast. Toda policija je natančno pazila nanj in kmalu izvedela za njegovo delovanje in življenje ter za rvanje ostalih karbonarjev. Imela jih je na sumu, odkar so začeli izdajati »Conciliatore«. Zgodilo se je, da je dobila neko sumljivo Maroncellijevo pismo in Maroncellija aretirala. To je bilo dne 6. oktobra 1820. Silvio Pellico je bival tedaj ob Komskem jezeru. Ko je izvedel za Maroncellijevo nesrečo, se je prestrašil, a upal je, da prijatelja gotovo izpuste. A Maroncelli je v preiskavi marsikaj priznal, kar je bilo v najtesnejši zvezi s Pellicovo osebo, vsled česar je moral tudi Pellico dne 13. oktobra 1820 v preiskovalni zapor Santa Margherita v Milanu. S tem se je začelo tisto žalostno življenje, ki je trajalo skozi celih deset let in o katerem govori tako globokočutno v knjigi »Le mie prigioni«.

V začetku se mu ni godilo hudo. Dopisoval je s svojo rodino in s prijatelji; grof Porro Lambertenghi ga je celo smel obiskovati. V januarju l. 1821 je dobil lepšo sobo s pečjo, dali so mu papirja, da je lahko pisal. Toda mesec pozneje so njega, Maroncellija in druge politične obdolžence odpeljali v Benetke in jih zaprli v takozvane svinčene ječe v doževi palači. Leto dni pozneje, namreč 21. februarja l. 1822, je bilo konec dolge preiskave in obravnave. Na velikem odru pred doževo palačo so stoje poslušali jetniki svojo obsodbo, ki jim jo je bral sodnik. Bila je smrtna obsodba, ki se je pa izpremenila vsled cesarjevega pomiloščenja v dolgotrajno ječo. Petra Maroncellija so obso-

dili na 20 letno, Silvija Pellica na 15 letno težko ječo v Spielbergu, kamor so ju takoj odvedli. Med potjo v daljno Moravsko se je Pellico ustavil tudi v Ljubljani, kjer je prebil nekoliko časa na Gradu. Spomin na Ljubljano opisuje takole: »Na večer našega prihoda v Ljubljano in prihodnji dan je prišel k nam povasovat neki gospod, katerega so imenovali mestnega tajnika, če sem prav umel. Bil je olikan in je govoril s čuvstvom in dostojno o veri. Mislil sem, ni li duhovnik, kajti v Nemčiji se nosijo duhovniki kakor svetni ljudje. Imel je odkritosrčen pogled, ki vzbuja spoštovanje; obžalujem, da se nisem bolje seznanil z njim in da sem pozabil v brezmiselnosti njegovo ime.«

Dne 10. aprila 1822 sta prišla kaznjenca v Brno. Policijski komisar ju je dal takoj odpeljati na trdnjavo Spielberg. Ječe so bile na Spielbergu grozne, podobne obokanim kletem, kamor si prišel skozi malo odprtino. V ječi ni bilo drugega, kakor prična in lesen vrč. Poleg prične je visela v steni veriga, na katero je bil jetnik priklenjen. V celem Spielbergu je bilo 16 takih ječ, ki so bile zidane druga vrh druge. Maroncelli je bil zaprt v četrto, Pellico v osmo ječo.

Pellico je prišel že bolan na Spielberg. Prijela ga je huda mrzlica v mokri mrzli ječi, kjer se je mogel odpočiti le na prični, ki ni imela nikakega posteljnjaka, ne rjuhe in ne druge odeje. Ječar, star veteran iz turških in Napoleonovih bojov, se je prestrašil, ko je zagledal upadlega Pellica in čul njegovo kašljanje. Jezil se je nad zdravnikom, ki ga ni bilo še tistega dne v ječo. Brez zdravniškega dovoljenja pa ni smel dati bolniku niti rjuhe. Iz usmiljenja mu je pa vendar dal svojo srajco. Dve noči in en dan je preživel Pellico v grozni mrzlici v vlažni ječi. Potem je prišel zdravnik in ga ukazal prenesti v sobo prvega nadstropja, kjer je polagoma okrevail. Maroncelli je moral biti dolgo v četrti ječi. Šele, ko je docela oslabel, so ga spravili v gorenje prostore, kjer je občeval lahko s Pellicom. Pa bil je nesrečen, na kolenu leve noge se mu je napravil velik tvor, vsled česar so mu morali nogo nad kolenom odrezati.

Od leta 1824—1827 so jima ječo zopet poostrili. Najhuje je Pellica zadelo, da so mu vzeli vse knjige, vsled česar mu je bilo onemogočeno vsako duševno delo. Prav žalostno opisuje to življenje takole: »Radi vedno večje strogosti je postalo naše življenje enakomerno. Kako smo preživel leto 1824? Kako celo leto 1825? Kako leto 1826? Kako leto 1827? Prepovedali so nam uporabo

knjig, kar nam je svojčas dovolil guverner. Ječa nam je bila pravi grob, kjer nam pa niso pustili niti grobnega miru. Vsak mesec je prišel ob nedoločnem dnevu policijski ravnatelj v spremstvu enega častnika in straž, da je natančno preiskal ječe. Slekli so nas do nagega, preiskali šive naših oblačil, če ni znabiti za njimi skrit kak papir, preobračali so naše posteljnjake. Čeprav niso mogli najti ničesar tajnega, nas je vendar vznemirjala ta sovražna, navadna in, kakor se mi je zdelo, brezpomembna preiskava in me spravila v mrzlico.

Prejšnja leta so se mi zdeli nesrečna, a zdaj sem mislil nanja s hrepenenjem, kakor na čas sladkega užitka. Kje so bile zdaj ure, ko sem se vglabljal v študij sv. pisma in Homerja, ... Danteja, Petrarca, Shakespearja, Byrona, Walterja Scotta, Schillerja, Goetheja itd.; o koliko prijateljev so mi vzeli! K njim sem prišteval tudi nekatere knjige krščanske modrosti, kakor Bourdaloua, Pascala, Hojo za Kristom, Filotejo in druge. Nekaj takih verskih knjig smo dobili pozneje v dar od cesarja, popolnoma so pa bile prepovedane knjige druge vrste, ki so služile literarnemu študiju.

To darilo asketičnih knjig nam je izprosil leta 1825 spovednik Dalmatinec p. Štefan Pavlovič, ki je prišel z Dunaja in je bil dve leti potem imenovan za kotorskega škofa. Njemu smo se morali tudi zahvaliti, da smo smeli k maši, kar nam je bilo prej vedno prepovedano. Trdili so, da nas ne morejo spraviti v cerkev in varovati po dva in dva posebej, kakor je bilo predpisano.

Ker tega ni bilo mogoče izvesti, smo šli k maši v treh oddelkih: en oddelek na kor, drugi pod kor, tretji oddelek pa v mali oratorij, iz katerega se je videlo skozi mrežo v cerkev.«

V tej dobi trpljenja in duševnih bolečin je Pellico mnogo mislil na Boga. In po dolgih bojih se mu je rodila zopet v srcu vera, ki mu je dajala poguma in vztrajnosti v nesreči. Smatral je trpljenje za naredbo božje previdnosti, kateri se je uklonil ponižno in vdano, svoje verske dolžnosti je izpolnjeval vestno; in s hvaležnostjo se spominja v svojih spisih duhovnikov, ki so ga v ječi tolažili in mu dajali duševne hrane.

Pesniška produkcija in sveža fantazija je zastala v enakomernem jetniškem življenju. Najlepša leta so minila, ko je bil zopet prost. A v teh letih je zrastel v svojem notranjem življenju do solnčne višine. Za primer o njegovem verskem prepričanju naj navedem le par mest iz knjige »Le mie prigionie«. Tako pravi nekje: »Vera in filozofija zahtevata enako trdno voljo in razsod-

nost in brez teh dveh pogojev ni niti pravice, niti npravne vrednosti, niti trdnih načel.«

Ko ga prime obup, se vpraša, kdo ga bo tolažil, kdo mu bo dajal moč, da bo pretrpel vse bolečine. In njegove misli romajo na Golgato! »Zdelo se mi je, da mi odgovarja neki notranji glas: On, ki ga kličejo na pomoč, ljubijo in čutijo v sebi vsi žalostni; On, ki je dal moč Materi, da je šla za Sinom na Golgato in je stala pod njegovim križem! Prijatelj nesrečnim, prijatelj vsem ljudem!« Pellico je rešil tako preprosto s temi besedami problem trpljenja. Kristus je rešitev tega vprašanja, Kristus križani, ki je trpel toliko duševnih in telesnih bolečin v Getzemane, ki so ga venčali s trnjevo krono, ki je vzel križ na svoje rame in izpil kelih najgroznejšega trpljenja na križu. —

O spovedi govori tako-le: »Oh! kako je nesrečen, kdor ne pozna vzvišenosti spovedi! Nesrečen, kdor misli, da jo mora zasmehovati, da ga ne bi imeli za prostaka. Ni res, da je nepotrebno nam šele povedati, ko že vsi vemo, da moramo biti dobri; ne zadostujejo lastna premissljevanja, ne berilo. Človekovo govorjenje ima moč, katere nimajo ne lastna premissljevanja, ne primerno berilo! Bolj pretresa srce, globlji so vtisi, ki jih napravlja. Brat, ki ti govori, ima polno življenja in pravočasnega vpliva, katerega bi mnogokrat zaman iskal po knjigah in v svojih lastnih mislih.«

Do takih nazorov je prišel v ječi, tem nazorom je ostal tudi zvest, ko ga je pomilostil cesar in so se odprla po dolgih letih — osem let je preživel na Spielbergu — jetniška vrata ter je zadihal zrak svobode in prostosti. Nepopisna radost, skoraj blazno veselje veje iz pisem, ki jih je pisal tisti čas na svojo rodbino v Turinu. Samo nekaj je kalilo to veselje, negotovost, koga izmed svojih dragih še dobi pri življenju. Kajti ves čas ni dobil v ječi glasu od svoje rojstne hiše. V sredi septembra je dospel srečno v Turin in dobil vse domače, priletne starše in brata Ludovika in Frančiška žive in zdrave; sestra Jožefa je bila opatinja samostana v bližnjem Chieriju.

Dasi je med potom skrbno pazil na zdravje, je prišel precej bolan v Turin. Dolgo jetniško življenje je uničilo za vselej njegovo slabotno zdravje in njegovo moč. Štirje meseci so potekli, preden se je okreščal in si toliko opomogel, da je pričel z literarnim delom. A imel je vendar še toliko žilavosti, da je živel še celih 23 let, in njegov idealni in nežno čuteči duh je nadvladal vse telesne slabosti in bolečine.

Njegovo književno delovanje se je zdaj razvilo v polni moči. Že leta 1832 je izdal na nasvet svojega spovednika Dona Giordana in svoje matere malo knjižico »Le mie prigioni« — »Moje ječe«, kjer opisuje svoje jetniško življenje v Milanu, Benetkah in na Spielbergu.

Proti knjižici in Pellicu so vprizorili svobodomiselni brezverci veliko gonjo. Njegov s srčno krvjo pisani konfiteor so imenovali sramoto stoletja. Trdili so, da je Pellicova slava za vselej uničena. Pretili so, da občinstvo izžvižga vsako Pellicovo dramo v gledišču. Tako so sramotili nekdanji prijatelji Silvija Pellica, drugi so pa smatrali njegovo religioznost za komedijo in humbug.

Na drugi strani se je pa oglasila poštena kritika in delo pravično ocenila in pohvalila. Ta kritika je zmagala. Pisatelj De Latour je prevedel knjigo v francoščino. Polagoma so jo prevedli tudi v druge evropske jezike.

Kar spis najbolj odlikuje, je preprosta resnica, katero govori mehko čuteča pesnikova duša. Baumgartner meni, da je spis eden izmed najlepših v novejši italijanski prozi. Silvio Pellico je v njem izmolil svoj konfiteor ter razložil svoje izpreobrnjenje, metamorfozo, ki se je dovršila v dolgih desetih letih težke ječe v njegovi duši. Literarni zgodovinar Giuseppe Vinci pravi o njej: »Velik duh —, duh one npravne velikosti, ki plemeniti čuvstvo, ne da bi vzel mislim moč —, je bil ljubko razpoložen v tej liriki čuvstvanja, v tem dialogu notranjega človeka, v čemer obstoji vsa njegova poezija. Njegova knjiga je bila kakor himna ljubezni med viharji življenja in srca, in vsi so čutili resnico one misli, ki mu je izvabila v njegovih liričnih pesmih besede: Abel je velik, Abel je dobil palmo zmage.«

Don Giordano je tudi nasvetoval Pellicu, naj napiše kratko knjižico o moralnih nazorih evangelija. Pellico se je ustrašil te naloge in je vprašal za svet še svojo staro sivo mater, ki ga je vzpodbudila k delu. In l. 1834 je res izdal kratek spis »I doveri degli uomini«. V preprosti obliki opisuje tu dolžnosti, na katere je pozabilo človeštvo, ki so ga zaslepile revolucionarne deklamacije in fraze o svobodi in človeških pravicah. Le globoko čuteča pesniška duša, preizkušena v boju in trpljenju, plemenita in vneta za najvišje ideale, je mogla tako govoriti mladeniču o resnici, religiji, humaniteti in ljubezni, o vesti, ljubezni do domovine, do staršev, bratov in sester, o prijateljstvu itd.

Za primero naj navedem le par odlomkov iz 19. poglavja, ki govori o časti in spoštovanju do ženske: »Nizkotni in sarkastični cinizem« — tako piše Pellico — »je duh prostaštva: satan, ki sili človeški rod vedno k izdaji in ga tira do tega, da zasmejuje in zaničuje krepost. Nabira vse dogodke, ki onečaščajo oltar, molči pa o vseh nasprotnih dejstvih in vpije: Čemu Bog? Čemu blagonosni vpliv svečeništva in verske vzgoje? Strašilo in norost fanatikov! In potem brska za vsemi dejstvi, ki onečaščajo politiko, in vpije: Čemu zakoni? Čemu državni red? Kaj čast? Kaj patriotizem? Vse je le boj prebrisanih in mogočnih, ki vladajo in hrepene po vladi, in slabost onih, ki se pokoravajo.« In dalje pravi: »Kako ne bi nesramni prostaški duh, ki onečašča vse dobro, kako ne bi smrtno sovražil ženske čednosti in jo teptal v prah? V vseh stoletjih se je trudil, da bi jo ponižal in našel na njej samo nevoščljivost, zvitost, nestalnost in ničemurnost. Odrekel ji je sveti ogenj prijateljstva in zveste ljubezni. Vsako ženo, ki je imela kaj moralne vrednosti, je proglašal za izjemo. Toda plemenitejše človeško stremljenje varuje ženo. Krščanstvo jo je povzdignilo, ko je prepovedalo mnogoženstvo in nenravne ljubezenske spletko in postavilo poleg Boga-človeka visoko nad svetnike in angele ženo kot prvo človeško stvar. Moderna družba je čutila vpliv te plemenitosti in tega duha. V sredi barbarstva se je okrasilo viteštvo z lepim kultom ljubezni. In mi olikani kristjani imamo le onega za olikanca, ki spoštuje nežni in ljubki spol, spol, ki goji čednosti in kreposti. Toda stari nasprotnik plemenitega mišljenja in ženske je ostal na svetu. A da bi bili njegovci učenci le neolikanci, najnižji duhovi! Ali pod njegovim vplivom so tudi blesteči duhovi, in to pohujšanje se vgnezdi vedno tam, kjer ni vere, ki more edina človeka oblažiti. Videli smo, kako je Voltaire, eden izmed najbolj vplivnih književnikov, zaničeval in se norčeval iz ženske časti, iz največje junakinje, ki jo je imela domovina, iz nesrečne in velikodušne Jeanne d'Arc. Madame de Staël je imenovala po pravici njegovo knjigo *delictum laesae nationis* — zločin žaljenja naroda. Duh neznanih in slavnih mož, duh živečih in umrlih pisateljev, duh nesramnih žensk, ki so pozabile, da so dolžne spoštovanje svojemu spolu, kratkomalo prostaški duh tisočev ti kliče: Zaničuj ženo!« Nato kliče Silvio Pellico mladeniču:

»Zapodi predrzno izkušnjava od sebe, da ne bodo zaničevali tebe, ki te je rodila mati. Obrni hrbet onim, ki ne spoštujejo v ženi svoje matere. Uniči knjige, ki priporočajo nesramnost in po-

nižujejo ženo. Visoko ceni čednost ženske, da boš mogel z mirno dušo varovati njo, ki ti je dala življenje, da boš mogel ščititi svoje sestre in mogoče nekoč ono bitje, ki si bo pridobilo sveti naslov matere tvojih otrok!»

Za Silvija Pellica se je zanimala tedaj ne le Italija; užival je slavo tudi po ostali Evropi. Javnost je vedela za zgodovino njegovega jetniškega življenja in je spoznala tudi spise, ki so bili polni globokega verskega prepričanja.

Silvio Pellico sam pa je sodil o svojem pisateljskem talentu jako skromno. »Mnogo pišem,« pravi nekje, »a redko se zgodi, da dokončam kako delo; pišem bolj, da zadostim samemu sebi, kakor v prepričanju, da napišem posebno knjigo. Včasih primem za pero in opisujem svoje revno življenje, ker ne vem, kaj bi drugega počel.« Toda brez dvoma je bilo njegovo pisateljsko delovanje velike vrednosti za razvoj italijanske književnosti.

Znano je, da so bili Italijani na dramatičnem polju v 18. in v začetku 19. stoletja precejšnji siromaki. Maffejeva »Meropa« je dolgo veljala za edino italijansko tragedijo, katero so kritiki vpoštevali tudi v ostali Evropi in o kateri je obširno govoril Lessing v svoji dramaturgiji. Alfieri je v svojih 22 dramah dosegel precejšen uspeh. Toda naslanjal se je preveč na antične vzorce in zaostal daleč za francoskima klasikoma Corneillejem in Racinom. Tudi Monti in Foscolo sta šepala v antiki. Šele Alessandro Manzoni je dal tragiki narodno romantično barvo. A še pred njim je zarisal krepko pot Silvio Pellico. V svojih mladih letih je spisal »Laodamio« in »Francesca da Rimini«. Obe je dal brati Foscolu, ki mu je svetoval, naj vrže poslednjo v ogenj. K sreči ga ni ubogal in je storil narobe. Zažgal je »Laodamio«, »Francesca da Rimini« je pa spraval na oder. Leta 1815 so jo igrali v Teatro Rè v Milanu in potem po celi Italiji. Ta tragedija mu je prinesla prvo slavo. Snov je bila popularna. Zajel jo je iz Dantejevega »Pekla«. V peklu pripoveduje Francesca Danteju, kako se je pregrešila s svojim ljubimcem, postala nezvesta možu in se vdala kratkemu veselju. Pellico je posnel iz Danteja samo snov. Vso dramatično stavbo in dejanje pa je zgradil popolnoma samostojno. Dejanje je prepleteno s psihološkimi motivi, ki bi ne bili v sramoto kakemu modernemu dramatik. Zraven tega je udaril v igri na narodno struno, ki je dobila v italijanskih srcih velik odmev.

Druga drama je »Eufemio di Messina«. Zanj je vzel snov iz bojev Saracenov v Siciliji v devetem stoletju. Kakor sodijo

nekateri, je to njegova najboljša tragedija. V celoti je napisal dvanajst dram. Snovi je večinoma zajemal iz srednjeveške zgodovine, iz zgodovine bojev lombardskih mest z nemškimi cesarji, zlasti s Hohenstaufi. Tudi mučeniško življenje mu je dalo impulza za dve drami, za »Herodiado« in »Tomaža Mora«. V prvi opisuje znano biblično snov, namreč življenje sv. Janeza Krstnika, v drugi predstavlja nesrečno in grozno dobo angleške zgodovine, ko je Henrik VIII. tiral toliko nedolžnih mučeniških žrtev na morišče. Toda vsa ta dramatična dela so bila monotona, značaji niso začrtani z ostrimi potezami in dejanju manjka moči in napetosti. Zato imata le prvi dve »Francesca da Rimini« in »Eufemio di Messina« stalno vrednost.

Epičnih in liričnih pesmi je zložil Silvio Pellico mnogo. V epičnih opeva pač to, kar vsi romantiki. Navdušuje se za preproste stare navade, za viteške boje in viteške kreposti, za srednjeveško cerkveno življenje, za čast žená, za tisto preprosto heroično življenje, ki je bilo lastno davnim vekom. Bile so to kratke povesti, melanholične zgodbe o ljubezni, o bojnih dogodljajih, nezgodah, žrtvah, fantastične legende o zmagah, osvojitvah itd. Povsod nastopa plemenita gospa s svojim smehom, gospa, ki tu oprosti svojega moža, tam sprijazni najljutejše nasprotnike in brani domovino ter navdušuje za junaški boj. Te zgodbe niso imele velikega pomena, niso opisovale obče znanih junakov in značajev ter analizirale njih duševnega življenja, a bile so ljubke in čarobne. V liričnih pesmih je uporabljal večinoma verske motive. Že naslovi sami nam pričajo o tem. Tako je pel duhovne pesmi: o odrešenju, o križu, o Mariji, o Materi sedmerih žalosti, o angelih, o sv. Karolu, sv. Filomeni itd.

Nekaj pesmi je docela filozofičnih, nekaj patrijotičnih, nekaj jih je posvetil svojim prijateljem. V teh pesmih nam zvene na uho mehki glasovi Pellicove lire. Melodično poje v lahkih tercinah o angelih, ki nam pošiljajo pozdrave, o nebeški kraljici, o tisoč in tisoč cerkvah in kapelicah, v katerih duhovniki opravljajo pobožne molitve in iz katerih brne srebrni zvoki zvonov.

Pellicovi spisi so posebno zanimali markizo Julijo Colbert di Barolo in njenega moža, ki je sprejel pesnika v svojo hišo za knjižničarja in ga tako preskrbel do smrti. Od tedaj so tekli Pellicu mirno dnevi življenja. S svojimi nasprotniki se ni prepiral, le tuintam je odgovoril na njih napade mirno in stvarno. Posebno

politiko je docela opustil. Živel je le svojemu pesniškemu poklicu in se pečal z literarnimi študijami.

Leta 1851 je potoval v južno Italijo. Med potjo je zbolel v Florenci in ležal par dni bolan radi mrzlice. Še v Rimu ga je mučila bolezen. Toda njegov duh je bil vkljub temu čil. Veselil se je svetega mesta, in nekemu prijatelju je pisal tiste dni te-le vrstice: »Kako vedno iznova rad gledam to mesto! Lep je ves polotok, vsa njegova mesta in vse pokrajine ljubim, a nobeno mi ni tako prijetno, nobeno me tako ne vabi, nobeno mi ne govori tako do srca, kakor Rim. Že svetega Petra cerkev sama me navdaja s takim čutom nepopisne sreče in ljubezni, kakršne ne čutim nikjer drugje.« In dalje pravi: »Ako bi videli svetega očeta v bližini, kakor sem ga videl jaz, ako bi slišali njegove besede, tedaj bi spoznali, kako malo poznajo to srce apostola in očeta njegovi nasprotniki. Njegova dobrota, njegov mir, njegove ljubeznive besede ganejo vsakogar.«

S potovanja se je srečno vrnil domov, a bolehal je in zlasti pozimi se mu je stanje poslabšalo. Nadlegovala ga je naduha in močno so ga bolele prsi. Toda od trenutka do trenutka se mu je stanje zboljšalo. Ozdravel pa ni več. In po dolgem bolehanju je umrl v Turinu dne 31. januarja leta 1854.

Ob svoji smrti je užival veliko slavo in ugled. To pa ni bilo vseh italijanskim svobodomislcem. Proglasili so ga nekateri za tercijala in verskega blazneža, drugi za mistika. Toda Silvio Pellico ni bil niti mistik, niti verski blaznež, pač pa odkrit in globokoveren katoličan. S svobodomislnim duhom navzeti mladini se je zdela kmalu Pellicova lirika in epika prepobožna.

Na literarnem obzorju je vstajala nova zvezda — Giacomo Leopardijeva, polna pesimizma.

Madame Bovary.

K slovenskemu prevodu Flaubertovega romana.

Pavel Perko.

Dobili smo prevod francoskega romana »Madame Bovary« (izgovori Bövary), čigar vsebina je sledeča:

Emma Rouaultova, hčerka banalnega veleposestnika iz provincije, ki je bila deležna v nunskem samostanu takozvane »boljše«

vzgoje, si pokvari pri uršulinkah z neizbirčnim čitanjem romantične literature razum in srce, se zasanja v neki namišljeni tuji in lepši svet in doživlja zato v zakonu z dolgočasnim okrajnim zdravnikom najhujša razočaranja. Hoteč uteči vsakdanji puščobi svoje okolice in brutalni realnosti zakonske suhoparnosti, išče izven zakonske ljubezni svojo uteho in svoje ideale, hiti od razočaranja do razočaranja, si voli ljubimca za ljubimcem, pada moralno čimdalje niže, dokler je poslednja iluzija ne požene prostovoljni smrti v naročje . . .

V Ljubljanskem Zvonu (1915, št. 2 in 3) je posvetil Albin Ogris prevodu tega romana devetnajst strani ocene in priporočbe. In prav njegova izvajanja potrebujejo nekaj pojasnila in nekaj pripomb.

O usodi in o postanku francoskega romana omenja ocenjevalec nekaj zgodovinskih dejstev, ki so primerna, da bodo i v slovenskem občinstvu zbudila radovednost in zanimanje za leposlovno delo, ki je v formalnem oziru res najboljše delo francoskega romanopisca, a je z ozirom na vsebino in idejo prav tako kvarno, kot je v formalnem oziru dobro. Flaubert je proučeval tvarino romana »Madame Bovary« nepretrgoma šest let, zbiral mala dejstva, motril družbo in njeno življenje, študiral psihologične činitelje idejnih in socialnih smeri, se potrudil za najmanjšo lokalno podrobnost in iskal tipe v svoji okolici. Iz tako nakopičenega materiala je izločal, tehtal in sestavljal svoje delo . . . Že to dejstvo naj ga postavi pri Slovencih v zanimivo luč. Se bolj pa to, da mu je (str. 126) državno pravništvo bilo naprtilo radi »Madame Bovary« proces, kakor se je zgodilo Sokratu, »ker pohujšuje« . . . Porotniki pa, da so ga sijajno rehabilitirali z osvobojenjem . . .

Ampak navzlic temu — tako trdi Albin Ogris — je malo romanov s tako visoko moralnostjo kakor baš »Madame Bovary«. »To je moralnost višje vrste, ki predočuje z znanstveno natančnostjo razvoj in pogubonosni konec pregrehe . . .«

Vodilna misel Flaubertova je bila, da pokaže nepremostljivi prepad med človeškim hrepenenjem in pa med kruto realnostjo. Med čuvstvom in realnostjo je neka »večna iluzornost«, to se pravi: življenje nam našega hrepenenja nikdar docela ne izpolni; vse prizadevanje naše se konča ali z neuspehom, ali pa, ako je bilo nekaj uspeha, je pa prenasičenost tista himera, ki se dvigne izza ozadja, tako da je pravzaprav že od nekdaj vse človeško prizadevanje le ničemerno počenjanje brez haska in cilja (str. 123). »Vse glavne osebe v Flaubertovih romanih so ilustracije radikalnega njegovega nihilizma. Prišel bo čas, ko bode nadomestilo človeku njegovo ljubezen do človeštva nekaj širšega, višjega«. In to bo ljubezen do ničevnosti (str. 123). Saj »izpod cvetja gleda povsod mrtvaška glava, in vse se konča v potrti melanholiji« (str. 124).

Kako se more imenovati roman s to vodilno idejo »etičen« in »moralen«, tega pri najboljši volji ne morem razumeti.

Roman je vseskozi negativen, zato po svojem bistvu pozitivno vplivati ne more. Razen par realnih značajev, ki so pa v

povesti le postranskega pomena, so vsi drugi značaji negativni. V tem zmislu bi lahko primerjal »Madame Bovary« s slovenskim kontrolorjem Škrobarjem. In o Škrobarju je celo nasprotna literarna kritika priznala, da ravno vsled negativne pretežnosti roman ne bo mogel pozitivno vplivati . . . Priznam opravičenost satire, ki s tem, da neumnost dogodkov izpostavlja zasmehu, že biča in kaže njihovo neopravičenost. Zato pritrdim Albinu Ogrisu, da bo n. pr. lekarnar Homais tip, ki bo v njem marsikak svetovni malomeščan zazrl svojo lastno domišljeno omejenost in se je bo sramoval. Isto priznam tudi še o nekaterih drugih tipih v Flaubertovem romanu. Pa če bi tudi priznal o vseh osebah, da bo njihova pasivnost delovala v etičnem oziru pozitivno: tega ne bo mogel nihče trditi o glavni junakinji Emi Bovary. Njena usoda je vse preresna in pretragična, da bi jo merili z merilom kakor Homaisa. Tip, kakor je njen, je po naravi vse kaj drugega kot model, ki naj bi služil, da na njem, kakor nekoč Cervantes na Don Kišotu izrodke viteške dobe, tukaj pa Flaubert logične posledice romantične tenkočutnosti biča in smeši. Tak resno-tragičen značaj bo vsak čitatelj vzel resno. In največja tragika je pri Emi ravno v tem, da ona veruje v harmonijo med čuvstvom in realnostjo, ter to harmonijo z vsemi silami svojega srca išče, pa je ne najde. In ker je ne najde, obupa nad seboj in nad svetom, ter seže po arzeniku . . . Kako bi torej bilo treba vse te negativne strani Eminega značaja izumetničiti, da bi naposled prišel na dan pozitiven quod erat demonstrandum: o tem naj si kdo drugi glavo beli. Jaz sem hotel samo reči, da se čudim, kje je mogel A. Ogris dobiti tisto »moralnost višje vrste«, ki jo baje podaja Flaubertov roman. Če pa naj je ideja romana izčrpana v tejle goli trditvi, da med čuvstvom in realnostjo absolutno ni in ne bo nobene skladnosti, potem je G. Flaubert res tisti, ki je Emi in drugim damam Bovaryevim pokazal pot v »ničevost« kot edino rešitev iz njihovega bednega položaja . . . In zato vse tehnične vrline njegovega romana ne bodo odtehtale tiste moralne škode, ki jo je njegovo literarno delo prizadelo človeštvu in jo še bo.

S tem, mislim, sem dopovedal, da romanu manjka tistega pozitivnega elementa, ki bi storil, da bi mogel roman vplivati etično in moralno.

Trdim pa vrhutega, da je v romanu baš negativnega elementa v toliki meri, da bo to delo vplivalo na čitajoči del občinstva kar najbolj ne-etično in ne-moralno.

Flaubert se je pokazal v romanu »Madame Bovary« determinista, kar tudi Albin Ogris na str. 122 izrecno priznava. Junakinja Ema si je pri uršulinkah zastrupila srce, in »vse okoliščine njene mladosti so ustvarile po malem neko duševno dispozicijo, in potem ni bila več zmožna upirati se sugestijam z romantičnimi ideali prenasličene domišljije. Milieu je kriv, ako so padle lepe sanje v blato in ako se vrže Ema kot žena prvemu ljubimcu v naročje . . . Potem seveda ne pozna več meja, tako da mora (!) drveti od padca do padca v svojo pogubo . . .« Drvi . . . drvi . . . Ali ji ni rešitve? Ali

ni nobene druge poti? — Ne! Flaubert ne ve za nobeno! V začetku ji pisatelj še prisvoji sledeči vzdih: »Ah, če bi bila mogla v cvetu svoje krasote, še preden jo je oskrnil zakon, postaviti svoje življenje na kakšno silno in odkritosrčno srce, tedaj bi se bile tu krepost, nežnost, strastnost in dolžnost združile v eno in ne bila bi stopila nikdar raz teh vrhuncev sreče...« To je v začetku. A takoj dá pisatelj spoznati svoji junakinji, da so se zaprla za njo vrata poštenosti, ter da ji je vhod nazaj za zmeraj zaprt... da ji torej ne kaže drugega kot drveti... drveti na poševni ploskvi navzdol... dalje in dalje, niže in niže... V topi resignaciji se Ema prepusti svoji usodi! Spotoma uživa in črpa iz trenutka, ki se ji nudi, vso naslado, ker naposled je itak ne čaka drugega kot arzenik...

To je zgled, ki ga Flaubert s svojo junakinjo daje raznim francoskim in nefrancoskim damam Bovaryjevim. Kot determinist seveda drugega nauka dati ne more; ker problem, kako rešiti notranji razkol med hrepenenjem in realnostjo, to je problem, ki se brez Boga in krščanstva zadovoljivo rešiti ne dá. In tako je bil in bo roman »Madame Bovary« raznim nesrečnicam v njih kritičnem položaju v povod padcu, po padcu pa v izgovor in opravičbo...

Albin Ogris sicer pravi (str. 126), da je malo romanov s tako visoko moralnostjo, kot je »Madame Bovary«, in sicer zato, ker »predočuje z znanstveno natančnostjo razvoj in pogubonosni konec pregrehe«. On misli, da bo Emin tragičen konec odvrčal bralce in bralke, da ji ne bodo sledile na spolzko pot. A ravno v tej misli tiči največja zmeta tistih, ki — v opreki z vsemi pravili logike in psihologije — upajo, da bo tisto malo tragične usode, ki zadene junaka ob koncu povesti, odtehtalo cele kope naslade in užitka, ki ga je pisatelj skozi vso dolgo povest tako mamljivo in v živih bojah naslikati znal. Tragična usoda ob koncu bo delala junaka tembolj zanimivega, nikar da bi odvrčala od posneme. Sicer pa tistih nekaj ur, ko se Ema vije v bolečinah vsled zaužitega strupa — kaj pa je tisto v primeri s tem, kar je v »blaženih« trenutkih užila! Če ni ne Boga, ne večnosti, bom Emo pomiloval le v tem oziru, da ni vzela strupa, ki bi bil hitreje deloval, ali pa da ni posegla po drugem sredstvu, ki bi ji bilo pomoglo v »ničevost« brez večjih bolečin. —

Ali bi bil torej moral Flaubert »pridigovati« in »moralizirati« skozi vso svojo dolgo povest? Zoper to se Albin Ogris zavaruje z vso odločnostjo — in to po pravici. Pravi namreč, da »ko bi bil vtihotapil Flaubert v roman etične sentence, bi bil roman pridiga in ne umotvor.« Popolnoma mu pritrdim, da romanova naloga ni, da bi učil z »etičnimi sentencami«, ampak z dejanjem. A prav dejanje tega romana uči tako ne-etično, kar sem, mislim, dokazal.

O objektivnosti romana »Madame Bovary« še par besedi. Albin Ogris je obrazložil nazore, ki jih je Flaubert imel glede namena in tendence kakega leposlovnega umotvora. »Umetnost ne

sme služiti za prižnico nobeni doktrini, ako naj ne propade. Za umetniškimi delom mora izginiti pisatelj popolnoma. Neosebnost in nepristranost je ena glavnih točk Flaubertove estetične teorije... In res je skrnil svoj jaz iz svojega dela tako popolno, kakor dozda noben drug pisatelj... In ko je izločil iz svojega dela vsako sočobno tendenčnost, ni privoščil i svoji lastni osebnosti v romanih nobenega mesta, t. j. v njegovih romanih ne nahajamo ne zaključkov, ne sodbe... Pisatelj ne sme izdati niti svoje simpatije do kakšne romanove osebe... Motriti, razumevati, predstavljati je edina pisateljeva naloga...« Tako na str. 78 in 79.

Vsakdo bo priznal, kar se priznati mora, da umetnik ne sme biti doktrinaren kakor pridigar ali moralist. Ko bi padal iz vloge in vpletal svoja osebna mnenja, pa naj bi bila še tako objektivno resnična, bomo rekli: »Ko bi se bil namenil, da nasitim svojo dušo s hrano moralnih nauk, bi bil vzel v roko ascetično knjigo, kjer bi me bil pisatelj ascet poučil ex officio kako in kaj. A danes imam namen, da mi pisatelj-umetnik v umetniški obliki poveš kaj pravega in dobrega. Po umetniško lepi obliki sem imel hrepenenje; in ker té ne najdem, odložim knjigo.« S tem hočem reči, da sem jaz prav tako nasproten vsakim neumetniškim pojavom v umetnosti, kakor Albin Ogris. A da bi mogel kak pisatelj svoj osebni jaz izločiti iz svojega dela v tem zmislu, da bi se njegove simpatije in antipatije niti na umetniško dovoljen način ne kazale: tega nisem nikdar verjel, in nikdar ne bom. In ko sem pri Ogrisu bral, da je G. Flaubert to dosegel, potem se nisem mogel premagati, da ne bi bil knjige kupil in prebral od konca do kraja; zakaj da človek vidi to epohalno čudo objektivnosti na polju svetovne beletristike: za to se pač izplača žrtvovati tistih par kronic. A žalibog; varal sem se! Tistega »izginjenja za ozadjem« nisem mogel zapaziti niti pri Flaubertu. Res da izrečno nikjer ne izreka svoje sodbe; res da direktno s svojimi nauki ne sili v ospredje. A nekje se mora vendarle izdajati, sem si mislil; saj Albin Ogris na str. 122 sam pravi, da je »v pripovedovanju Emine usode dosti Flaubertovega svetovnega nazora, posebno njegove negativne strani«. Torej vendar! In res: ko bi hotel dokazati, kako Flaubertov svetovni nazor vendarle stopa iz »ozadja«, bi moral prepisati polovico knjige. Za primer naj zadostuje le par scen iz slučaja, ko župnik Bournisien in lekarnar Homais čujeta ob mrtvi Emi in drug drugega pikata s svojimi svetovnimi dovtipi. Priznam: oba sta več ali manj karikaturi svojega stanu in sta obdelana satirično. A ni treba posebne duhovitosti, da čitatelj čuti, kako pride iz te satirične retorte Homais z vse večjo prednostjo, kot pa Bournisien. Medtem, ko značaj Homaisa nagiba k smešnosti, je Bournisien prej oduren nego smešen.

— Lekarnar, ki ga je molk težil, je kmalu na to pripomnil nekaj o sožalju in je govoril o »tej nesrečni ženi«. In duhovnik je odgovoril, da sedaj ne preostane drugega, kot da zanjo molimo. — »Pa je od dveh slučajev vendar le samo eden mogoč,« je od-

vrnil Homais. »Ali je umrla v stanu milosti, kot je to cerkven izraz, in potem ne potrebuje molitve; ali pa je umrla kot grešnica — to je, mislim, uradni izraz — in potem...« Bournisien ga je prekinil s tem, da je pripomnil zadirčno: »Navzlic temu je treba, da molimo.« — »Toda,« je ugovarjal lekarnar, »Bogu so naše potrebe itak znane, čemu torej molitve?« — »Kaj?« je kričal duhovnik, »čemu molitve? Ali mar niste kristjan?« — »Oprostite!« pravi Homais, »občudujem krščanstvo; zlasti ker je baš krščanstvo pripomoglo sužnjem do svobode in je prineslo na svet morálo, tako vzvišeno...« — »Za to ne gre. Kaj pa sv. pismo?« — »O, o, kar se tiče svetega pisma, pogledjte le, kaj pravi zgodovina. Splošno je znano, da so jezuitje pokvarili besedilo.«

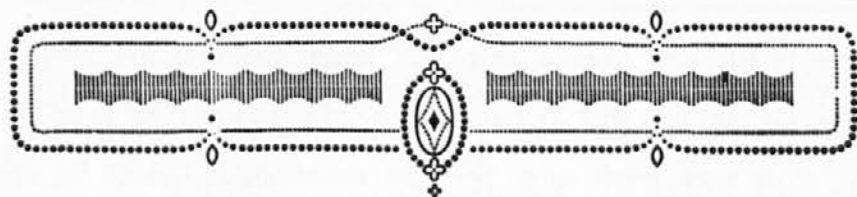
— Ko je Karl odšel, sta se lekarnar in župnik prepirala dalje. »Ali berete Voltaira?« je rekel eden. — »Ali berete Holbacha? Enciklopedijo?« — »Ali berete pisma nekaterih portugalskih Judov?« je prašal drugi. — »Ali berete Nikolasovo Bistvo krščanstva?« — Razvnela sta se, govorila sta oba obenem, ne da bi čakala na drugega. Bournisien se je jezil nad toliko predrznostjo, Homais se je čudil toliki borniranosti... itd.

— Lekarnar in župnik sta opravljala vsak svoje delo (molila, oziroma brala), kar ju pa ni oviralo, da ne bi zdajpazdaj zadremala; kar sta pa potem, ko sta se zbudila, drug drugemu očitala. Potem je gospod Bournisien poškopil sobo z blagoslovljeno vodo, Homais pa je zlil nekaj kapljic klora po tleh. Felicita jima je postavila na mizo žganja in sira... Nato sta jedla in pila, in sta se pri tem rahlo smejala, da sama nista vedela čemu...

It'd. Stvari, ki so same na sebi tako resne, da ironije ne prenesejo, se izpostavljajo zasmehu; kratek sarkastičen posmeh na pravem mestu stori več, kot bi storila pikra opomba... Ob tem ni treba nikakega direktnega moralizovanja. Tupatam izbegne beseda, ki vrže senco sem, svetlobo tja; dejanje se zaobrne tako, da dvigne tega, poniža onega... Med stavki trepeče nekaj, kar je drobnejše kot prah in se ne dá definirati; in tisto sêda kot prah na dogodke ter jih zavija v atmosfero, ki ni nič drugega kot pisateljev osebni jaz... In pa značaje svojim povestim izbira izključno negativne. Taki negativni značaji, ako naj ostanejo naravni, morajo seveda negativno delati in govoriti; pozitivnega pota pa ni, da bi se ob njem razkrajala negativna energija... Kaj čuda, da je končni vtis negativen?

Sicer je pa jasno kot beli dan, da pisatelj pesimist in determinist mora vplivati kvarno, če bi tudi ne hotel; ker s svojim osebnim jaz-om v ozadju ostati: to je pač lepa fraza, ki se v praksi ne obnese. Tak pisatelj morda sam sebi verjame, da gradi, v resnici pa podira. In kdor ga prevaja, je morda sam zase prepričan, da širi s tem »moralnost višje vrste«, v resnici pa je — dasi morda nevede in nehote — pripomogel k nemoralnosti.

OBZORNIK.

Verstvo in kultura.

Vojska in Bog.

Ob velikih katastrofah se bolj živo vzbujajo misli na Boga, enim, da ga molijo, drugim, da ga kolnejo. Tako tudi sedaj ob svetovni vojski.

Že nesrečni Aškerc se je kot Pavliha norčeval iz molitve ob vojski, češ, molitve spravljajo Boga v zadrego: komu naj da zmago, ko oboji molijo? Kakor da nista lahko obe stranki prepričani o svoji pravdi, četudi je pravica le ena! Narodi, ki gredo v boj, so gotovo navadno prepričani, da gredo v boj za pravično stvar, zakaj torej ne bi smeli moliti, da bi jim Bog naklonil zmago in po zmagi blagosen mir? Recimo, da se motijo. Bog kljub temu lahko na drug način usliši njih molitve, da bodo šli iz vojske morda premagani, a vendar srečnejši bodočnosti naproti! Srečna vojska narode okrepi, a okrepi jih lahko tudi nesrečna vojska. Ločimo le državne sisteme in ljudstvo! Ali ne bi bilo n. pr. za Francijo morda bolje, če bi bila premagana? Morda bi se vsaj tedaj dvignila ljudska zavest zoper brezbožno vladno jakobinstvo in bi se spet začela lepša doba krščanske Francije. Pravtako žele mnogi dobremu ruskemu ljudstvu, da bi bilo rešeno spon samosilne birokracije.

Kaj ve mužik iz daljne stepe, čemu se bori? In vendar moli za zmago, ker misli, da je z zmago združena sreča domovine. On se bori in se mora boriti, ko ga je poklical car, on moli in mora moliti, ker je usoda narodov v božjih rokah, njegova molitev za zmago je molitev za srečen mir in mir je lahko končno srečen za vse, za zmagavce in za premagance. Če molimo katoliški Slovani za zmago Avstrije, ne molimo za zmago germanstva nad slovanstvom — kamor bi nekateri hoteli navrniti to vojsko — taka zahteva bi bila preneumna, ampak molimo, da bi izšla iz te vojske velika, svobodna, Cerkvi in narodom pravična Avstrija! Mi molimo, za kar je molil veliki evharistični shod na Dunaju, da bi zavladal v Avstriji in nje mejah po tej vojski božji mir, da bi se pod mogočnim habsburškim žezlom mirno in srečno razvijali svobodni narodi. Ako molijo tudi katoliški narodi sovražnih držav za tak mir, zakaj ne bi bil tudi zanje mogoč? Lepo pravi v tem zmislu vseučiliški profesor dr. Hilgenreiner v »Bonifatius-Korrespondenz« (1915, zv. 5, str. 100—1): »Psihološko podstavo za početek in nadaljevanje vojske tvori množica zmot in samoprevar, strastnosti in sovražnosti med narodi in njih odgovornimi državniki.

Kako bi bilo sicer mogoče, da bi šli vsi ali skoraj vsi v trdni veri na svojo pravico v boj? Te megle zakrivajo jasen pogled in ovirajo, da se ne more prepir mirno poravnati. Te megle se morajo razpustiti, pamet in skupna blaginja mora spet priti do besede, trezna resnica mora uničiti kvarne predodke. Ena pot je sila vojnih dogodkov, a ne edina. Bog pozna drugo pot, ki je bližja k srcu... Zato molimo, ker Bog ni vezan na uspeh orožja, temveč more pravdo razsoditi in mirovno poravnati, bolje kot katerikoli predsednik, v srcih vladarjev in narodov, po resnici in pravici, pa tudi po ljubezni in spravljivosti. Kdor veruje na mogočno vladanje božje v dušah, ta bo pričakoval srečnega miru mnogo bolj odtod kot od orožja in bo zato molil.*

Nekateri, ki sicer malo mislijo na Boga, se spet drzno dvigajo zoper božjo previdnost, češ, ali je Bog, ki to dopusti?

»Ali prazna so nebesa,
da ne vidijo oči
groze, ki zemljo potresa,
ali si, Usmiljeni?«

kliče v »Ljubljanskem Zvonu« (1915, zv. 2., str. 50) Florijan Golar. Oton Župančič pa (zv. 1., str. 3):

»Oče naš...
Če bi ti res bil oče naš,
zdaj bi raztrgal svoje dlani,
s križa bi se snel,
da bi otroke svoje objel.«

Gotovo so grozote svetovne vojske velike, toda ali ni bil velik tudi človeški napuh? Ali ni klical Bog po svoji Cerkvi leta in leta vladarjem in narodom:

»Zakaj hrume narodi in si ljudstva umišljujejo prazne stvari?

Vzdigujejo se kralji zemlje in knezi se zbirajo zoper Gospoda

in zoper njegovega Maziljenca.« (Ps. II.)

Ali ni moralo priti, kar je prišlo: »On pa, ki biva v nebesih, se jim posmehuje in Gospod jih zaničuje!«

Če preučujemo trpljenje te vojske, za posameznike ni večje ali ne dosti večje, kakor je trpljenje mnogih ljudi tudi sicer. Koliko strašnih nesreč se zgodi dan na dan, koliko bolečin morajo prenesti nekateri! Problem trpljenja, problem zla ni nastal šele s svetovno vojsko, ta problem je tako star kakor je star greh. Krščanstvo in samo krščanstvo ga je rešilo z evangelijem: »Njim, ki Boga ljubijo, vse k dobremu pomaga« (Rim. 8, 28.) »Trpljenje sedanjega časa se ne da primeriti prihodnji slavi, ki bo nad nami razodeta.« (Rim. 8. 18.) »Zakaj naša sedanja, kratka in lahka nadloga nam pripravlja neizmerno visoko, večno slavo, ki vse presega.« (2. Kor. 4, 17.) Z vidika večnosti je torej tudi največje in najdaljše trpljenje le hipno in neznatno, če namreč »ne gledamo na to, kar se vidi, ampak na to, kar se ne vidi« (ib. 18), to je, če presojava vse po veri. Kdor ne veruje, je pa sam kriv, če mu je trpljenje življenja neznosno.

Značilno v svetovni vojski ni torej toliko trpljenje posameznikov kakor to, da se trpljenje posameznikov družijo v vsoto; ta vsota je tisto, kar vzbuja tako strašno grozo. V tem oziru je pa brez dvoma svetovna vojska sodba nad narodi in kazni za človeški napuh. Kako so narodi in državniki smesili krščansko krepost, ponižnost, potrpežljivost, spravljivost, češ, krščanstvo je le religija pasivnosti, a ne dejanja, in kako so pro-

slavljali svojo kulturo, češ da bo brez Boga in vere osrečila narode! Kdor je le podvomil o zveličavnosti te kulture, je bil mračnjak in nazadnjak. Celó med katoliške narode se je bilo razlezlo nekaj tega naturalizma, da jih je bolj kot bi smel omamljal videz moderne kulture. In sedaj? Krvava svetovna vojska, kakršne še ni videl svet, je kakor strašen zasmeh vsej tej kulturi, vsemu človeškemu napuhu in človeški slavi! Kako so hrumeli narodi in si ljudstva umišljala prazne stvari — »On pa, ki biva v nebesih, se jim posmehuje!«

Brez dvoma ima pa svetovna vojska v načrtu božje previdnosti za človeštvo tudi pozitiven namen. Morda bo prinesla več vernosti, več spravljivosti, več skupnosti. Seveda božja večnost ne meri z mero človeških dni, zato ni mogoče določno povedati, kdaj in kako se bo pokazalo, da vse zlo mora služiti končno le dobremu. Tu so možne le slutnje in uganjanja. Filozof Leibniz (1646—1716) je imenoval ta poskus, odkriti v vsem, v vseh navidezni nasprotjih človeških zgod, pravično in ljubeznipolno božjo previdnost, — »theodicéje« (opravičenje božje). Na splošno je taka theodiceja mogoča. Popolna theodiceja bo pa po nauku krščanstva šele poslednja, vesoljna sodba, ki jo sveto pismo tako lepo imenuje »dan razodetja pravične sodbe božje« (Rim. 2, 5).

A. U.

Vera in vojska.

Dr. G. Pfeilschifter, Religion und Religionen im Weltkrieg. Freiburg. i. B. 1915. Str. 115. M 1'80.

O vplivu vojske na verstvo in verstev na vojsko ni lahko pisati, ker se v sedanji svetovni vojski ne borijo med seboj samo zastopniki različnih verstev; ampak tudi zastopniki istih verstev; katoličani se vojskujejo proti katoličanom, protestantje proti protestantom in mohamedanci proti mohamedancem. Dr. Pfeilschifter je kot profesor cerkvene zgodovine kolikor mogoče objektivno zbral, uredil in ocenil vse važnejše gradivo in značilna dejstva do konca februarja 1915. Zato ima njegova dosti trezno pisana knjiga apologetično in zgodovinsko vrednost tudi za tiste, ki niso povsem istega mnenja kakor pisatelj.

Na podlagi zbranega gradiva izvaja pisatelj naslednje zaključke. Verstvo je pač tudi vplivalo na mednarodno razmerje, a vojske ni nikjer povzročilo. Sedanja vojska ni za noben narod verska vojska, niti v Turčiji. Ista verstva več ne zedinjajo narodov. Solidarnosti krščanske Evrope nasproti poganški Aziji in Afriki ni več. Vendar pa vera in versko življenje pri vseh vojskujočih se narodih igra deloma veliko vlogo doma in na bojišču. Verski nagibi se zelo izrabljajo (v dobrem in slabem pomenu). Nikakor pa ne smemo sklepati na versko prerojenje celega naroda. Po vojski bo versko življenje zopet padlo na navadno stopnjo; takrat bo šele mogoče presoditi, če je verska misel res napredovala.

V podrobnem dobro razpravlja o pojavih verskega življenja v Nemčiji, Avstriji, Franciji, Belgiji, Rusiji, Angliji, Turčiji in v nevtralnih deželah. Sodba o Belgiji je nepričakovano neugodna, a najbrže ne neutemeljena; belgijsko duhov-

ščino pa zelo hvali. Pismo kardinala Merciera je bilo morda res prestrogo in neprevidno. Zelo prizajno piše o ruskem ljudstvu. Nemški zdravniki in duhovniki so se po opazovanju ruskih ujetnikov prepričali, da so Rusi po veliki večini nepokvarjeni in globoko verni, otroško pobožni in bogovdani. Na vojnem pohodu v vzhodni Prusiji so razodevali veliko spoštovanje do cerkvâ ter so prizanašali hišam, na katerih so bili križi in podobe Matere božje. Častniki so po večini versko indiferentni, a vernosti preprostih vojakov nikoli ne zasmehujejo. Vse drugačni so razni mongolski rodovi, ki so zastopani v ruski armadi. Ti so povzročitelji raznih grozovitosti in sirovosti, ki se pripisujejo ruski armadi (str. 65—70).

Med najboljše odstavke cele knjige spada poglavje o »mednarodnem papeštvu«. Papež Benedikt XV. zares dostojno in modro zastopa vesoljno mednarodno katoliško Cerkev, ko so se vse druge mednarodne vezi pretrgale in ko se je tudi socialnodemokratska internacionalnost popolnoma razbila (str. 77—84).

Nasprotje med nemškimi protestanti in katoličani se je v vojski znatno omililo, dasi so protestantje kazali preveč nestrpnosti, zlasti nasproti Belgijcem (86—88). Pisatelj odločno obsoja »vsegermanska« pretiravanja v Avstriji; avstrijski vsenemci ne pomislijo, da je v Avstriji veliko več Slovanov kakor Nemcev. Zelo nespametno in krivično je govoriti o boju med slovanstvom in germanstvom, ko je v skupni avstrijski armadi komaj četrtnina Nemcev ter se tudi nenemške čete borijo z enako požrtvovalnostjo (str. 91). Med Slo-

venci se niti duhovščini niti lajnikom ni mogel dokazati niti en izdajalski čin (str. 94). Dobro je treba ločiti med katoliškimi in pravoslavnimi Slovani. Kolikor bolj gremo proti vzhodu, toliko odločilneje vpliva verstvo; tako je tudi med Slovani verstvo odločilno. Zelo se je pa zmotil pisatelj, ko pravi, da so vsi gališki rusofilski Rusini pravoslavne vere (str. 92). V Galiciji pred vojsko ni bilo niti ene pravoslavne župnije; pravoslavnih Rusinov je bilo komaj 3000, ne pa poldrugi milijon. Izdajstva galiških duhovnikov (če so sploh resnična), bo treba že kako drugače razložiti. Mnogo dejstev bo možno šele po vojski nepristransko presoditi in opisati. Prof. Pfeilschifterju radi priznamo, da je dosti nepristranski, kolikor je to med vojsko sploh mogoče. Pojasnil je marsikaj, kar bi se v dnevnem časopisju težko tako točno in nepristransko pojasnilo.

Dr. F. Grivec.

»Staroslovenska Akademija« na Krku.

Leta 1902 se je rodila med duhovniki na Krku blagonosna misel »Staroslovenske Akademije«. Silila jih je k temu največ potreba; veliko zaslug pa si je pridobil pri tem pok. dr. Volarič. In res so še istega leta pod velikodušnim pokroviteljstvom biskupa dr. Mahničâ ustanovili »Akademijo« za izdajanje starih glagolskih spomenikov, saj je Krk, kakor pravi Jagić v svojem »Archivu«, »vagina rerum glagoliticarum«. Druga, še važnejša naloga, ki si jo je naprtila »Akademija«, je izdajanje glagolskih obrednih knjig. In tako, sledeč stopinjam slavnih glagoljašev, kano-

nika Dragutina Parčiča in popa Ivana Berčiča, je izdala ta »Akademija« dosedaj že par važnih glagolskih spomenikov in nekoliko zelo važnih tekstov iz sv. pisma stare zaveze v glagolski staroslovenščini, katere je izgotovil za tisk Čeh dr. Josip Vajs, vzoren poznavalec staroslovenske književnosti in docent na praški univerzi. On je tudi sodeloval pri rimski izdaji glagolskega misala leta 1905.

»Akademija« ima, kakor povzame memo po njenem »Il. Vjesniku za god. 1913«, 170 članov, med temi tudi dva Slovenca. Zadnje čase je začela izdajati vsako leto tudi svoj »Vjesnik«, v katerem je poleg odborovih poročil tudi precej važnih študij. Opomniti bi bilo, da imamo v zadnjem »Vjesniku« tudi slovenske spise. To so štiri krajše razprave prof. Iv. Koštiala iz Gorice, in sicer: 1. »Glagolica pri Slovencih«, 2. »Glagolske listine iz Istre«, 3. »Čakovska ‚Duhovna bramba‘ iz Baščanske Drage« in 4. »Matice v Krkavčih pri Kopruc«.

Zadnji čas je še poslala »Staroslovenska Akademija« dva mlada duhovnika v Prago, kjer naj bi se pod vodstvom dr. Vajsa izpopolnila v staroslovenščini, čeravno je »Akademija«, kakor kažejo računi, precej na slabem. Do sedaj je izdala sledeče knjige:

Životopis Drag. kan. Parčiča, sp. dr. Bonefačič, u Krku 1903.

Recensio croatico-glagolitici fragmenti Verbenicensis, cum appendice et 2 tabulis, auctore Josepho Vajs, na Krku 1903.

Toni Missae a celebrante et ss. ministris canendi. Melodiis gregorianis lingua palaeoslavica accomodavit J. Vajs, Krk 1904.

Dijlovi pjevane mise. Staroslovenskim jezikom u horalnim in figuralnim melodijama, Krk 1904.

Liber Job. Ex breviario Noviano II. transcriptum variis lectionibus aliorum codicum ornavit J. Vajs etc. Krk 1903.

Liber Ruth. Ex codice bibl. palatinae Vindobonen. transcriptum notis bibliographicis in eundem codicem ornavit J. Vajs, Krk 1905.

Liber Ecclesiastis. Ex breviario I. Verbenic. transcriptum notis bibliographicis in eundem codicem nec non variis lectionibus aliorum codicum ornavit J. Vajs, Krk 1905.

Propheta Joel. Ex breviario bibl. palatinae Vindobon. transcriptum notis bibliographicis in eundem codicem necnon variis lectionibus aliorum codicum ornavit J. Vajs, Krk 1908.

Memoria liturgiae Slavicae in dioecesi Auxerensi. Ex archivo dioc. Auxerensi excerptis J. Vajs, Krk 1906.

Ugotovanje k' Misè i hvali vzdanije, s' drugimi različnimi molitvami Jerèju po blagovremeniju glagolemimi, 1904.

Sacrum Convivium, Krk.

Tri mise glagolske prema tradicijonalnom horalu priudesio J. Vajs.

Vesperal Rimsko-slovenski. Večernje na Nedèlje i Svece po vse leto, po crkvenim knjigam glagolskim. S priloženjem Jutrnj i Časov velih blagdan in drugih molitav. Krk 1907.

Abecedarium Palaeoslovenicum in usum glagolitarum. Accedunt paradigmata morphologica ex grammatica Can Caroli Parčić depromta etc. J. Vajs, Krk 1909.

Propheta Oseas. Ex breviario e. v. Bibl. aulicae Vindobonensis transcripsit, notis variisque aliorum codicum lectionibus ornavit J. Vajs, Veglae 1910.

Glagolska notarska knjiga vrbničkoga notara Ivana Strašića. Priredio za štampu R. Strohal, Zagreb 1911.

Propheta Habacuc. Ex breviario c. r. bibl. aul. Vindobonensis, r. Academiae Zagrab. transcripsit, notis variisque aliorum codicum lectionibus instruxit dr. Jos. Vajs, Veglae 1912.

Sophonias-Haggeus. Ex codice c. r. biblioth. Vindobonensis aulicae transcripsit, annotationibus variisque lectionibus instruxit dr. J. Vajs, Veglae 1913.

Vjesnik za god. 1912.

Vjesnik¹ za god. 1913.

Navzlic veliki važnosti te »Akademije« za Mahničevo škofijo, bi zaslužila tudi pri nas, če že ne podpore, pa vsaj malo več zanimanja, saj študirajo tudi bogoslovci-glagoljaši povečini na Slovenskem, namreč v goriškem bogoslovju. *St. Stanič.*

Psalmi.

Ljubljanski škof dr. Anton B. Jeglič, čigar »Mesija« pravkar izdaja Družba sv. Mohorja, je napisal novo delo, to pot predvsem za duhovnike, razlago psalmov. Psalmi, ti spevi polni poezije in globokega verskega čutja, tvorijo največji del duhovniških molitev v takozvanem »brevirju«. Po reformi Pija X. pridejo redno vsak teden

¹ Te publikacije so povzete po knjigi: II. Vjesnik Staroslavenske Akademije u Krku za god. 1913. Uredio: Prof. N. Žic. Nakladom Staroslovenske Akademije. Tiskom »Kurykte«. U Krku 1914.

vsil psalmi na vrsto. Vendar pa umevanje psalmov ni tako lahko. Vzroka sta zlasti dva. Prvi je jutrovski značaj psalmov. Vsaka pesem nosi na sebi bolj ali manj značaj časa in kraja, kjer je nastala. Tako tudi psalmi. Marsikaka podoba, za jutrovca domača in nad vse izrazita, je tistemu, ki ne pozna krajev in šeg, tuja in brezpomembna. Drugi vzrok je pa besedilo. Latinski prevod, ki ga podaja brevir, je dostikrat preveč dobeseden in prav zato neumljiv. Vsak jezik po svoje govori, zato najbolj veren prevod dostikrat ni dober prevod. Še bolj velja to za jezike, ki so tako daleč narazen, kakor sta n. pr. hebrejščina in latinščina, ki imata vsak svoje izražanje, vsak svoje čase, vsak svojo skladnjo. Zato je za vsakega, ki ni posebno dober poznavavec orientala in hebrejščine in bi rad s pravim umevanjem in občutjem prebiral psalme, dobra razlaga res potrebna. Ker v slovenščini še nismo imeli primerne razlage, zato se je ljubljanski škof lotil te naloge.

Razlaga bo izšla v sedmih zvezkih, za vsak dan (po brevirju) po en zvezek. Dotiskan je prvi zvezek: razlaga nedeljskih psalmov (Psalmi et Cantica secundum ordinem in psalterio romano. I. Dominica. Razložil Anton Bonaventura, škof ljubljanski. Ljubljana 1915. Samozaložba. Natisnila Katoliška tiskarna. Str. V + 108). Obravnava je sledeča: Najprej je razložen zgodovinski dogodek ali notranje duševno razpoloženje, iz katerega se je psalm porodil, povedana nakratko vsebina in razdelitev v kitice. Potem je vzporedno latinski tekst (vulgata) in slovenski prevod s potrebno razlago (pod črto so do-

dane še razne opazke). H koncu je pri vsakem psalmu dodanih nekaj misli zlasti za duhovnika, da psalm zase in za svoje razmere praktično izrabi. Razlaga je jako jasna in umljiva — zdaj doda kako veznico, zdaj razreši kak hebraizem, zdaj postavi glagol v pravi čas, zdaj naveže malo pojasnilnih besedi in kar se je zdelo tako neumljivo, se pokaže preprosto lepo in prozorno. Kakor hitro je pa zmisel jasen, privre iz psalma tudi toplo čuvstvo, ki ga je prej težka forma nekako zadrževala. Zato bi priporočali to razlago ne le duhovnikom, ampak tudi lajikom, ki bi radi bolje spoznali to prelepo poezijo ali se pa tudi časih s Cerkvijo združili v božjih slavospevih. V lepih časih prvega krščanstva je prepevala psalme vsa Cerkev in iz psalmov zajemala tolažbe v svojih stiskah in moči za svoje heroične boje. Ali bi ne bilo tudi dandanes dobro tako? Če naj dodamo še opombo glede pisatelja, moremo le reči, da se ni mogoče načuditi tej neizčrpni delavni sili.

Antonius Bonaventura
episcopus Labacensis, **In-**
structio pastoralis Labacen-
sis. Labaci 1915. Str. 288.

Ker se radi vojske ni mogla sestati tretja ljubljanska škofijska sinoda, je presv. škof izdal v tej knjigi času primerna nova ali izpopolnjena pastirska navodila. Knjiga ima dva dela: teoretični in praktični. V teoretičnem govori najprej o zakramentih, zlasti o zakramentu sv. pokore in sv. evharistije s posebnim ozirom na našo dobo, potem pa o duhovniškem socialnem delovanju v širšem in ožjem pomenu. V drugem delu je navodilo staršem o verskem pouku otrok in katehetom za pripravo otrok za sv. zakramente.

Za duhovnika imajo določbe te knjige značaj zakonov, obenem pa mu podajajo kar najpodrobneje izdelan moderni delovni program. Posamezne razprave, zlasti pa lepi razpravi o Srcu Jezusovem in o sv. obhajilu, ga pa navajajo tudi na vedno globlji študij teologije
A. U.

Kultura.

Kulturne naloge stoletja.

Malo pred svetovno vojsko se je osnovala svetovna »zveza za organizacijo človeškega napredka«. Nje središče je Pariz, eden nje glavnih predstavnikov je pa prof. R. Broda. Ta je v posebni knjigi pojasnil kulturne naloge, ki si jih je zastavila ta zveza. (Die Kultur-aufgaben des Jahrhunderts von Prof. R. Broda. Berlin 1914.)

Zveza stoji na stališču modernega naturalizma in evolucionizma. Večni razvoj da je pokazal člo-

veštvu cilj in nalogo v vesoljstvu. Ta naloga in ta cilj je napredek človeštva. Le od tod dobiva življenje zmisel in namen. Zato se tudi vsa morala osredotočuje v kategoričnem imperativu: pospešuj vsak napredek, vsako socialno reformo, ne išči življenju zadnjega namena v svoji sreči, ampak v delu za napredek vrste (»rase«)! Tako pravi Broda, se da umeti in izrabit »najbolj sistematični izmed moralnih sistemov preteklosti«, judovski dekalog z deseterimi zapo-

vedmi (o. c. 23). Ni treba, da bi spet ponavljali, kako blodno je to naziranje. Troho resnice ima seveda v sebi, kakor vsaka velika zmeta, ki si osvoji duhove, to namreč, da sta pamet in narava za nas prvi pravec etiki. Ker je torej človek po naravi socialno bitje, zato se snuje mnogo etičnih načel res prav na tej socialnosti (izmed desetero zapovedi vseh zadnjih sedem). Odtod pa tudi sledi, da lahko hodimo precej pota z modernimi naturalisti in evolucionisti; mnogo kulturnih nalog, ki so si jih zastavili oni, je tudi naših. Loči nas pa zlasti dvojje: temu evolucionizmu poedinec ni nič, vse mu je le človeštvo, vrsta, pleme (»Rasse«); nam je vsak poedinec s svojo nesmrtno dušo nekaj večnostnega, bitje, ki mu je cilj tudi svoja sreča; potem je pa — in to je prvo in zadnje — evolucionizem z vsem svojim spoznanjem in teženjem uklenjen v meje vidne narave, v meje časa in prostora, mi motrimo vesoljstvo z nadnaravnimi točkami, z vidika neskončnosti in večnosti, ki se strinjata v nadsvetovnem Bogu v eno. Evolucionizem presoja svet — da se tako izrazimo — z »žabje perspektive«, mi s perspektive nebatičnega orla. Če si ohranimo tako svoj svobodni pogled, moremo s pridom zasledovati moderne kulturne naloge.

Na prvem mestu navaja prof. R. Broda probleme socialnega zdravstva: boj zoper socialne bolezni mora biti prva naloga naše dobe. Take bolezni so: alkoholizem, tuberkuloza, prostitucija, zanemarjenost in zločinstvo mladine. Zahteve so: gradnja zdravih ljudskih stanovanj, skrb za zdravo prehrano delavskih družin, prepoved ženskega in otroškega dela

po tovarnah, sport, boj zoper nesnago in cestni prah. Prav posebnega boja treba proti alkoholizmu, ki je »najhujša ljudska bolezen«, in ki ne donša le boli, marveč uničuje tudi kali vse duševne kulture.

Potem, pravi Broda, treba dvigniti »duševni nivo mas«. Zahteve so: brezplačni pouk na ljudskih šolah, brezplačna učila, brezplačno kosilo za ubožne otroke, sistematičen »svetni npravni pouk« (!?)

Še posebej je treba poskrbeti za »kulturno elito«. Razmere se morajo tako urediti, da bo vsak, tudi najubožnejši otrok iz ljudstva lahko razvil svoje dari in se povzpел do poklica, ki mu je najbolj primeren. Zahteve: štipendije, ljudska vseučilišča itd.

Glede nalog moderne države, pravi prof. Broda, da se je država po pravilih odpovedala oblasti nad cerkvijo (ločitev cerkve od države!), zato pa da je in mora biti vsebolj skrb ljudskih materialnih interesov; take naloge so: socialno zavarovanje, obrtna razsodišča, državna ureditev delavskih plač, poddržavljenje posameznih industrijskih panog.

V mednarodnih razmerjih mora stopiti namesto sile pravo. Kakor je v posameznih državah že ponehalo pravo pesti, tako mora prenehati tudi v razmerju držav in zavladati mednarodna »treuga Dei«. Prve početke takih pravnih razmer so že ustvarile haške konference, treba je delo le nadaljevati in kljub vsemu bo mednarodno zakonodajstvo napredovalo. »Nadomestitev vojske z drugimi metodami more biti seveda šele zadnja posledica« razvoja.

Glede ženstva zahteva »zveza za organizacijo človeškega napredka« aktivno in pasivno volilno

pravico za ženske. V modernem parlamentarizmu je za otroke, ženske, slabotne, zapuščene in uboge premalo poskrbljeno. Kjer nastopi v parlamentih žena, tam se zbudi zmisel tudi za te stvari. Na Finskem, v Avstraliji in Novi Zelandiji so ravno žene izvojevale napredne odredbe za varstvo otrok, za varstvo deklet, zoper ponočno delo žensk in otrok, zoper alkoholizem in drugo.

Spolnega vprašanja se prof. Broda le mimogrede dotakne; rado-voljna omejitev rojstnosti mu je kot naturalističnemu evolucionistu seveda nekaj dovoljenega in v go-tovih mejah »kulturnega«, dostavlja pa: »Veliko vprašanje bodočnosti ne bo, kako množičnemu se pre-bivalstvu preskrbeti hrane, temveč kako za ohranitev pozemeljskega kulturnega dela zagotoviti dosti potomstva« (str. 52).

A. U.

Novi kulturni dokumenti o svetovni vojski.

Na veliki binkoštni praznik je izšla napoved nove vojske. Sovraž-nikom Avstrije se je pridružila »zaveznica« Italija. Napoved, ki jo je izročil italijanski poslanik vojvoda Avarna avstrijskemu zunanjemu ministrstvu, se glasi:

»V zmislu povelj Njegovega Ve-ličanstva kralja, svojega prevzvi-šenega vladarja, ima čast podpisani kraljevski italijanski poslanik izro-čiti Njegovi ekscelenci gospodu avstro-ogrskemu zunanjemu mi-nistru naslednje obvestilo:

Dne 4. majnika 1915 so se nazna-nili c. in kr. vladi tehtni razlogi, radi katerih je Italija, v zaupanju na svoje dobro pravo, proglasila za ničevo in odslej brezuspešno svojo zvezno pogodbo z Avstro-

Ogrsko, ki jo je kršila c. in kr. vlada, in s tem dosegla svoje po-polno svobodno postopanje v tem oziru.

Trdno odločena, da z vsemi sredstvi, ki so ji na razpolago, skrbi za varstvo italijanskih pravic in koristi, se kraljeva vlada ne more odreči svoje dolžnosti, da prične z odredbami proti vsakemu sedanjemu ali bodočemu ogroženju v svrhu izpolnitve narodnih teženj, ki jih ji nalagajo dogodki. Njegovo Veličanstvo kralj izjavlja, da se od jutri nadalje smatra v vojnem stanju z Avstro-Ogrsko.

Podpisani se počašča Njegovi ekscelenci zunanjemu ministru isto-dobno javiti, da se še danes c. in kr. poslaniku v Rimu izroče poverilna pisma in bi bil Njegovi ekscelenci hvaležen, če se mu izroče njegova. — Avarna.«

Na to je izdal cesar Franc Jo-žef I. na svoje narode sledeči ma-nifest:

»Mojim narodom! — Kralj ita-lijanski Mi je napovedal vojno.

Zvestobo je prelomila kraljevina italijanska svojima zaveznikoma, čin, kakor ga zgodovina ne pozna.

Več nego trideset let je trajala zveza, v kateri je mogla Italija množiti svojo teritorialno posest in se razcvitati, kakor nikdar ni slutila, sedaj nas je Italija zapustila v uri nevarnosti in je z razvitimi zastavami prešla v tabor naših sovražnikov.

Mi nismo ogrožali Italije, nismo kratili njenega ugleda, nismo se doteknili njene časti in njenih in-teresov; vedno smo zvesto izpol-njevali Svoje zavezniške dolžnosti in smo ji nudili Svojo zaščito, ko je šla na bojišče.

Storili smo še več: Ko je začela Italija s svojim pohlepnim očesom

gledati čez naše meje, smo bili odločeni za velike in bridke žrtve, za žrtve, ki so posebno bolele Naše očetovsko srce, samo da ohranimo zavezniško razmerje in mir.

Toda pohlepnost Italije, ki je mislila, da je treba izkoristiti trenutek, se ni dala potolažiti.

In tako se mora izpolniti usoda.

Mogočnemu sovražniku na severu so se Moje armade zmago-slavno upirale v desetmesečni gigantični borbi in v najzvestejšem sobojevništvu z vojskami Mojega presvetlega zaveznika.

Novi zavratni sovražnik na jugu jim ni nov nasprotnik.

Veliki spomini na Novaro, Mortaro, Kustoco in Vis, ki so ponos Moje mladosti, in duh Radeckega, nadvojvode Albrehta in Tegethoffa, ki še živi v Moji vojni moči na kopnem in na morju, so mi poroki za to, da bomo tudi proti jugu uspešno branili meje monarhije.

Pozdravljam Moje v boju izkušene zmagonosne čete. Zaupam njim in njihovim voditeljem! Zaupam Svojim narodom, kojih brezprimerni požrtvovalnosti gre Moja najiskrenejša očetovska zahvala.

Vsemogočnega pa prosim, da blagoslovi Naše zastave in vzame Našo pravično stvar v svoje milostno varstvo. — Na Dunaju, 23. maja 1915. — Franc Jožef s. r. Stürgkh s. r. « — —

Če katera vojska, je ta izrodek ateističnih načel moderne kulture. Pravo ni nič, pravost ni nič, vse je le »interes«. Vrhovni pravec vsej politiki je interes. Politika interesov pa naravno dostikrat ne more biti drugega kakor to, kar bi se brez fraz imenovalo »politika ropa«! Seveda navidezne interese izrabljajo še druge sile v svoje prevratne namene. Italijanski vojski je vtisnila vidni pečat »la fratellanza latina«, poosebljena v — loži.

Zgodovina.

Gruden dr. Josip, **Zgodovina slovenskega naroda**, 4. zvezek, Celovec 1914.

Četrty zvezek Grudnove zgodovine Slovencev obsega dve poglavji: turške vojne za cesarja Ferdinanda I. in razširjanje protestantizma v slovenskem ozemlju do brnške pacifikacije l. 1578.

V novem delu opisuje Gruden, kako sta Karel V. in Ferdinand I. po smrti Maksimilijana I. v Bruselju delila habsburško posest, dalje omenja kmečki upor l. 1525 in razlaga nastanek avstrijske vevlasti, ko si je Ferdinand I. pridobil češke, ogrske in hrvaške dežele (1526).

Ker je pa ogrska narodna stranka izvolila Ivana Zapoljskega za protikralja, se je moral Ferdinand I. proti njemu bojevati za ogrski prestol. Zapoljskega je podpiral v boju proti Habsburžanu mogočni turški sultan Soliman II., stremeč, da bi kar najbolj razširil islamsko gospostvo po zapadni Evropi. V bojih proti Zapoljskemu in proti Turkom se je odlikoval kranjski plemič Janez Kacijanar iz Begunj, vrhovni poveljnik nižjeavstrijskih dežel v ravno takrat nastali Vojaški krajini in zaščitnik pribeglih krščanskih turških podanikov, ki je pa pozneje vsled svoje pohlepnosti po denarju in

časti postal veleizdajalec in bil umorjen.

V tem prvem delu obravnava Gruden tudi politično in kulturno zgodovino ogrskih Slovencev od njih naselitve do l. 1526.

Pisatelj je uporabil vso važnejšo literaturo o turških vojnah. Toda ta je dosedaj še vedno nepopolna. Sicer imamo o teh dogodkih mnogo izvrstnih splošnih pregledov, niso pa še vsestransko pojasnjena prizadevanja nemške države, avstrijskih, ogrskih in hrvaških dežel za obrambo turške nevarnosti, dalje pogrešamo popolnega opisa turških vpadov in slike narodno-gospodarskih odnošajev v tej dobi. Da se odpomore temu nedostatku, se je odločila štajerska deželna zgodovinska komisija, da izda zgodovino turških bojev, ki naj bi nas seznanila na podlagi najobsežnejšega arhivalnega materiala in drugih znanstvenih pripomočkov, koliko je žrtvovala Štajerska za varstvo dežele in koliko so pretrpeli njeni prebivalci vsled neprestanih turških pohodov. Tu bodi dovoljena tudi nam opazka: ravno tako zaslužno bi bilo, ako bi katero kranjsko znanstveno društvo sprejelo enako delo v svoj program. Razen tega so potrebna še druga nujna dela; izda naj se diplomatorij ali vsaj regeste vseh srednjeveških listin po modernih diplomatiških načelih in obdelajo na podlagi tega in ostalega arhivalnega materiala razne stroke kranjske zgodovine, kakor ustava, uprava, finance in narodno gospodarstvo itd. Tako bi se odstranile razne nepravilnosti ter dolgoletne netočnosti in zadobila zanesljiva zgodovina raznih dežel.

V očigled temu dejstvu moramo presojati Grudnov opis turških

bojev; pisatelj je sprejel v dobri veri pomanjkljivosti raznih knjig. Omeniti hočem samo nekatere, ker mi sedaj ni mogoče vseh podrobnosti navesti.

(Str. 531) Ne samo deželni stanovni so se uprli regimentu, ki je vladal po smrti Maksimilijana I. v notranjeavstrijskih deželah, ampak tudi kmetje, kakor je dokazal Luschin. — (Str. 534) V pogodbi v Wormsu 1521 je odcupil Karel do Koroške Ortenburško grofijo in Pustriško dolino. — (Str. 540) V 20. vrstici od zgoraj je pravilna letnica 1526. — (Str. 542) Kacijanarji niso v sorodu s štajerskimi Katzensteinci, kakor trdi Krones; iz ohranjenih listin ni mogoče dognati nobenega sorodstva med obema rodbinama, kakor sem dokazal v ljubljanskem realčnem šolskem izvestju 1900. — Tudi niso imeli Kacijanarji najprvo v posesti Begunj, ampak Lipniški grad pri Radovljici. — (Str. 566) Zadnji stavki drugega odstavka [Med tem je bil kranjski deželni poveljnik zbral precejšnje vojsko etc.] se nanašajo na vpad Turkov v mesecu oktobru, ki ga Gruden ne omenja, ne pa na onega v juliju. — (Str. 576) Bosanski paša se je nazival: Kosrev beg in smederevski paša Mohamed beg sin Jahja paše (str. 577). — (Str. 580) Za ravnanje grofov Zrinjskih bi dobil pisatelj precej novih motivov v zborniku, ki ga je izdal ogrski zgodovinar Barabas. — (Str. 588) Namesto ogleduh bi bilo primerneje rabiti besedo »straža«, ki se dobi v vseh istočasnih latinskih in nemških aktih. — Dr. Mal je dokazal, da je nadvojvoda Ferdinand že za časa priprav za vojno l. 1526 prepustil nekaterim krščanskim rodbinam iz Bosne in Srbije posestva

v okolici Žumberka ter jih oprostil vseh davkov. (»Slovenec« 1911, št. 66.) — V 14. vrsti od spodaj je pravilna letnica 1531. — (Str. 595 in dalje) Thallóczy je na podlagi obsežnega arhivalnega materiala v »A Horvát véghelyek okleveltára« ovrigel Vaničkove trditve o nastanku Vojaške krajine, umestno bi bilo, da bi pisatelj omenil glavne rezultate Thallóczyjevih studij.

O reformacijski dobi so domači in tuji zgodovinarji izdali veliko število aktov ter listinskih izvlečkov in kolikor mogoče natančno obdelali luteransko gibanje. Tudi dr. Gruden je obelodanil po arhivalijah dosti razprav o protestantstvu. Zato nam riše ta čas na podlagi obsežne literature in lastnih arhivskih študij povsem stvarno, vsestransko, pregledno in

pravilno in nas seznanja z vzroki ter pričetki luteranstva, z delovanjem Trubarja in drugih reformatorjev, s protestantskim slovstvom, z bojem cerkvenih krogov ter Ferdinanda I. proti naraščajočemu protestantstvu in bojem deželnih stanov za svobodno vpeljavo protestantstva, z organizacijo protestantske cerkve ter šolstva in naposled z vplivom protestantstva na katoliške razmere.

Kakor prejšnji trije zvezki tako bo tudi četrti zvezek živahno pisane Grudnove zgodovine, ki ga krase slike najznamenitejših oseb omenjene dobe, važnejših zgodovinskih krajev in reprodukcije protestantske literature, vzbudil v najširših krogih zanimanje za domovinoznanstvo in ljubezen do domače grude. *Fr. Komatar.*

Pacifizem.

Svetovna vojska in mirovno gibanje.

Kaj pa pravijo pacifisti, zastopniki mirovnega gibanja? Ali ni bilo vse, kar so snovali o svetovnem miru, le sanja? Pripravljali so svetovni mir, a prišla je — svetovna vojska! Jako informativni so v tem oziru nekateri članki v mirovnih glasilih.

Alfred H. Fried, izdajatelj nemškega mirovnega glasila, tolmači v svojem glasilu »globlje vzroke svetovne vojske«.¹

¹ Die Friedenswarte für zwischenstaatliche Organisation, 1915 1/2 Heft (XVII. Jahrg.); Blätter für zwischenstaatliche Organisation, Ergänzungshefte zur »Friedens-Warte«, Nr. 2. Herausgeber Alfred H. Fried (Berlin—Wien—Leipzig).

Diplomatje sovražnih si držav, pravi, drug drugemu naprtajo krivdo za svetovno vojsko. Zbrali so zato in obelodanili material o dogodkih med 23. julijem in 4. avgustom 1914. Toda ti akti odkrivajo le končni boj dolgotrajnega razvoja, kažejo na dejstva, ki so bila vnanji povod za svetovno vojsko, a pravih vzrokov ne povedo. Ta vojska, pravi Fried, ni nič drugega kakor logična posledica tistega miru, ki smo ga imeli.

Resničnega miru nismo imeli. Vse govorjenje o miru je bilo le prevara, v resnici je že bila skrita, latentna vojska. Topovi so res še molčali, toda določevali so že vse mednarodne razmere. V vsem je vladala anarhija in sila. Stanje »ne-vojske« smo imenovali efve-

mistično mir, a bilo je latentno isto stanje, ki se v akutni obliki imenuje vojska. Kajpada je sedanja odkrita vojska bolj krvava, bolj uničujoča in neznosnejša kakor ono stanje, a razloček ni bistven. Tudi »mir« je strl neskončno človeške sreče, zahteval strašne človeške žrtve, uničil ogromne vrednote, še več življenja, sreče in vrednot je pa preprečil, le da vse to ni bilo tako vidno in je bilo porazdeljeno na daljšo dobo. Anarhija v mednarodnih razmerjih je države silila, da so se vedno bolj oboroževale in žrtvovale za to neizmerne žrtve. Niso še življenja uničevali šrapneli, a vsote, ki so jih dajale države za šrapnele, so povzročale vse tiste ovire življenjskega razvoja, ki se javijo v svojih posledicah kot beda, bolezn, zločini, nenravnost itd. Šrapneli so morili, ko še niso morili!

Pacifisti, pravi Fried dalje, se nismo varali. Hoteli smo pravi mir, a zavedali smo se, da tak mir ni mogoč, če se ne okrepe sile reda in ne premagajo nasprotujočih sil anarhije. To se pa ni za časa zgodilo in tako je bila katastrofa neizogibna. V takem stanju anarhije je vsak narod drugemu sovražen, napredek enega je poraz drugega, blaginja enega je nesreča za drugega. Za take neznosne razmere je vojska odrešilna, ker je osvobodilna; je pametna, ker je tisto stanje nespametno in pamet ni našla izhoda. Pravi vzrok svetovne vojske torej niso bili nameni in dejanja posameznih vlad in diplomatov, ampak to stanje mednarodne anarhije; to stanje je na one namene in ona dejanja že vplivalo. Diplomacija je grešila, ker se ni oprostila tega vpliva mednarodne anarhije in je vsa delovala pod

vplivom anarhičnega načela, da en narod le napreduje, če drugega pogazi.

Iz te anarhije, pravi Fried, je le en izhod, organizacija; ne uničenja te ali one države, in ne mir, kakršen je bil doslej, temveč le neki sistem mednarodne poravnave in zveze.

V zmislu tega internacionalizma je izdal »svět mednarodne mirovne pisarne« v Bernu oklice na vse duševne voditelje narodov, na vse mednarodne organizacije in vse mirovne družbe.¹ V teh oklicih kliče vsem, naj bi se pripravljali na dobo miru. S tem ni rečeno, naj bi delali proti vojski, to ni v moči nekaterih. »Ne začeti vojske, ogniti se je, to je v moči človeštva, a začeto predčasno končati, ne.« Priprava za dobo miru je, če se predvsem vzdrže sovraštva, obsojanja, naltolcevanja, klevetanja. Po miru bo treba spet povzeti mednarodne odnose, a to bo tem lažje mogoče, čim bolj bodo pripravljena tla za medsebojni sporazum. Če naj bo mir resničen in trajen, bo moral izpolniti dva pogoja: prvič zmagavec, naj bo kdorkoli, ne bo smel premagavca tako ponižati, da bi ta v svojem neznosnem stanju spet mislil na vojsko in iskal novih zvez, ki bi mu uspešen boj omogočile; drugič, mirovna pogodba mora kar možno odstraniti vzroke, ki so sedaj dovedli do vojske. Kot posebno nevarne so se izkazale resničnemu sporazumu in miru nekatere dosedanje prakse vladnih sistemov: predvsem ta, da je usoda celih narodov izročena par diplomatom; potem, da se sklepajo tajne pogodbe, ki odločujejo usodo celih narodov, ne da bi le ti sploh kaj vedeli, za kaj gre; dalje tiste zveze,

¹ »Friedenswarte« l. c.

ki le povečujejo medsebojno nezaupanje, poostrujejo nasprotja in silijo na neprestano oboroževanje in tako končno na vojsko.

Po tem so jasne tudi zahteve pacifizma za bodoča mirovna pogajanja. Navedimo le nekatere:

1. Na mirovnem kongresu naj bi bile zastopane tudi nevtralne države, ker gre za interese vseh in se trajen mir mora snovati na sporazumu vseh.

2. Narodom naj se čuva pravica, da sami o sebi odločujejo; ne aneksij brez privoljenja njih samih; jamstvo za pravice narodnih manjšin v narodno mešanih državah.

3. Osnuje naj se mednarodna organizacija držav s skupnimi odbori, izvršilnimi organi in mednarodnimi razsodišči, ki naj porav-

navajo prepire med državami; zmanjša naj se pod mednarodno kontrolo splošno oboroževanje; vojna industrija naj se razlasti.

4. Diplomacija vseh držav naj se postavi pod kontrolo parlamentov in javnosti; tajne pogodbe naj bodo eo ipso ničeve.

5. V vseh kolonijah naj bo svoboden trg za vse; za obrambo domačinov po kolonijah in drugih nesamostojnih narodov naj se poskrbi z mednarodnimi določbami.

Tako pacifizem. Gotovo je, da nastopi po tej strašni vojski za pacifizem nova doba. Pacifisti upajo, da »izide iz nje pacifizem kot triumfator«. Zato je prav, če o teh idejah razmišljamo, da bomo vedeli o pravem času kaj in kako.

A. U.

Beležke.

»Carniola« (1915, str. 1–21) je prinesla kulturno-zgodovinsko študijo dr. Jos. Grudna o šoli pri sv. Nikolaju in ljubljanskem nižjem **šolstvu po reformacijski dobi**.

»Laibacher Zeitung« (1915, številka 118 in sl.) objavlja spis dr. Jos. Mala »Aus schweren Tagen unserer Vergangenheit« o **socialnih odredbah proti draginji in lakoti** v naši deželi pred 300 leti (uradna zaznamba žita in vina, »zapor« [Sperr] zalog, komunalne žitnice, maksimalni tarifi itd.).

A. Res je napisal v »Dom in Svetu«

(1915, 149–155) študijo o slikarju **Segantiniju**.

»Svetovne vojske« sta izšla 13. in 14. zvezek.

Jezuit Zimmermann je napisal dve brošuri o **vojski in verstvu**: Der Gottesbeweis des Weltkrieges. — Kriegsgleid und Gottesglaube (Münster 1914). V prvi dokazuje, kako so pojavi vere ob vojski dokaz, da je Bog (»Krik naše stiske po Bogu ne more biti laž. Torej je Bog«). Str. 62). V drugi pa pojasnjuje dobre plati vojske, kako se je ob njej ukresalo toliko krepostnosti in religioznosti.

Glasnik »Leonove družbe«.

Novi ustanovniki »L. D.«: Janez Oblak, duhovni svetnik, vitez F. J. r., župnik na Bledu (že ustan. dopolnilo) K 100.

Publikacije »Leonove družbe« l. 1915.

L. 1915 izide četvero publikacij L. D.:

1. »Čas«, znanstvena revija (šest zvezkov);
2. P. St. Škrabec, »Izbrani spisi«, 1. zvezek;
3. Dr. J. Gruden, »Slovenski župani v preteklosti«;
4. Coloma, »Malenkosti«, roman.

Članarina (naročnina) znaša 6 K. — Knjige 2.—4. izidejo radi vojske šele na jesen.

Prošnja uprave »L. D.« Vse člane lepo prosimo, naj bi nam vselej naznanili morebitne izpremembe bivališča, ker sicer ni mogoče redno dopošiljanje publikacij.

»Leonova družba« je izdala in priporoča
naslednja dela:

Dr. Fr. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev
v srednjem veku:

I. knjiga (l. 501—800) str. LXXX + 416. Ljubljana 1903.
8 K, vezana 11 K.

II. knjiga (l. 801—1000) str. LXXXIV + 516. Ljubljana 1906.
10 K, vezana 13 K.

III. knjiga (l. 1001—1100) str. LXXXVII + 330. Ljubljana
1911. 6 K, vezana 9 K.

Dr. Jos. Gruden, Cerkevne razmere med Slovenci
v XV. stoletju in ustanovitev ljubljanske škofije.
Str. 148 in 19 slik. Ljubljana 1908. 5 K, vezana 6 K.

Dr. Al. Ušeničnik, Sociologija. Str. XV + 840. Ljub-
ljana 1910. K 8'50, vezana K 10'80.

Vsa ta dela se dobe v Katoliški Bukvarni v Ljubljani.